

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA

URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Sanjski dan smukaškega kralja

STRAN 16

Dvaindvajsetletni koroški smučar Franz Klammer iz Mooswalda nad Beljakom je 5. februarja leta 1976 z zmago v olimpijskem smuku v Innsbrucku obnorel Avstrijo in navdušil smučarski svet. O njej in njenih okoliščinah pripoveduje film z naslovom Klammer - Chasing The Line (Klammer - V iskanju idealne linije), ki so ga oktobra prikazali v Zürichu in v Beljaku. Na fotografiji: Franz Klammer (levo) s soprogo Evo in velikim tekmečem ter prijateljem Švicarjem Bernhardom Russijem na premieri filma v Beljaku. / Foto: Jože Košnjek

Jutta Auersperg, zadnja grofica z gradu Turn v Potočah, pravi: »Moja domovina je Slovenija.« Vsi postopki, v katerih zahteva vračilo podržavljenega premoženja, še niso končani. **STRAN 3**

Muzej jaslic je posebnost Marijinega svetišča na Brezjah. Na ogled je več kot štiristo primerkov predstavitev božičnega dogodka in ljudske ustvarjalnosti z vsega sveta. **STRAN 8**

Do konca januarja prihodnje leto bo v Železni Kapli na ogled dvojezična razstava o tihotapljenju čez Karavanke, od najbolj enostavnega do drznega in smrtno nevarnega. **STRAN 14**

EINSPIELERJEV NAGRAJENEC

Spoštljiv do znanosti in ljudi

Letošnjo Einspielerjevo nagrado je prejel profesor dr. Franz Glaser, arheolog, ki že več kot štirideset let odkriva zgodovino Koroške in je spoštljiv do »slovanskih grobov« in do koroških Slovencev.

Jože Košnjek

Leta 1988 sta Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza začela podeljevati Einspielerjeve nagrade posameznikom iz večinskega nemško govorečega naroda, ki imajo do Slovencev prijateljski odnos in zagovarjajo njihovo enakopravnost in pravice. Prvo nagrado sta prejela dva: dr. Valentin Inzko in dr. Ernst Waldstein, ki sta se zavzemala za enakopravnost ljudi in njihovih jezikov v koroški katoliški cerkvi, kar je bilo za tisti čas najbolj grobih napadov na Slovence hrabro dejanje.

Začetnik novega obdobja arheologije

V petek, 12. novembra, je bila podeljena že 29. nagrada. Predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Valentin Inzko in pred-

Profesor dr. Franz Glaser, arheolog in akademik, prejemnik letošnje Einspielerjeve nagrade, s soprogo Karin / Foto: Narodni svet koroških Slovencev

Linzu, ki že štirideset let živi in dela na Koroškem. Mladi arheolog in strokovnjak za numizmatiko, ki je leta 1976 doktoriral na Univerzi na

za deželno rimsko arheologijo in staro numizmatiko. Od leta 2008 do upokojitve leta 2015 je bil tudi namestnik direktorja Deželnega muzeja.

Čast predstavitve prejemnika letošnje Einspielerjeve nagrade je sprejel deželni konservator mag. Gorazd Živkovič. Njegove rodbinske korenine segajo v Slovenijo, on pa je odrasčal in se šolal v Avstriji, tudi na Gimnaziji za Slovence v Celovcu, in je še dejaven v kulturnem življenju Slovencev na Koroškem.

O nagrajencu, ki je prejel mnoga strokovna priznanja in je leta 1984 začel poučevati na Univerzah na Dunaju, v Gradcu, Salzburgu in Celovcu – Republika Avstrija mu je leta 2010 podelila častni križ za znanost, leto kasneje pa postal član Avstrijske akademije znanosti – je mag. Živkovič povedal, da se je z njegovim prihodom začelo novo obdobje arheologije na Koroškem.

»Do tega trenutka je veljalo načelo enega od nekdanjih koroških arheologov: 'Ne izkopajte mi nobenega

Slovana!' Tudi na Deželnem arhivu je do nedavnega prevladovalo stališče, da si koroški Slovenec ne zasluži javne počastitve. Tako so leta 2014 v pripravah na odkritje spominske plošče deželnim parlamentarcem na koroški deželni hiši, ki so jih umorili nacionalsocialisti, nameravali izpustiti ime župnika Vinca Poljanca, ki so ga v zaporu mučili in zastrupili, vendar je po njihovem mnenju umrl 'v svobodi'. Na moje posredovanje so ga vrnili. Leta 2015 pa je zgodovinar, ki je hotel izbrisati Poljanca, preprečil poimevanje ene od celovških ulic po dr. Angeli Piskernik, ker je v plebiscitnem času zagovarjala jugoslovansko stran.«

Raziskovalec zgodovine Podjune

Za dr. Franza Glaserja je bila Podjuna s Hemina goro nad Globasnico poseben izziv. Občina Globasnica ga je leta 2007 imenovala za častnega občana. Povsem upravičeno. Dr. Glaser je zaslužen, da je Hemina oziroma tudi Emina

gora najpomembnejše zgodnjekrščansko romarsko mesto v vzhodni alpski regiji in da je v zgodovino vstopila Podjuna oziroma Luenna, Romarski muzej v Globasnici pa je leta 2014 prejel avstrijski muzejski pečat, prav tako kot »njegov« rimski muzej Teurnia v St. Petru pri Špitalu ob Dravi.

»Na gori svete Heme je stalo v šestem stoletju našega štetja šest cerkva. Od teh jih je prvih pet raziskoval in izkopal dr. Franz Glaser. Odkritih je bilo 29 okostij. Enega od njih, rekonstruiranega v Liverpoolu, je dr. Glaser prepustil Romarskemu muzeju v Globasnici. Podjuna je zaradi številnih najdišč pomembno raziskovalno območje za iskanje sledi zgodnjega srednjega veka, torej časa slovanske kneževine Karantanije na Koroškem. Dr. Glaser je v letih 2008 in 2009 raziskoval grobišča iz časa od 8. do 14. stoletja v kraju Podjuna. Pripravil je niz predavanj znanstve-

vodja odkril najstarejši koroški samostan s cerkvijo. S prevodom besedila na nagrobnem kamnu, napisanem v latinščini, je dokazal, da je to grob takratnega kneza Domicijana, ki je bil resnična oseba in ne legenda. Živel je v času Karla Velikega in takratno pretežno slovansko prebivalstvo spreobračal iz poganstva v krščanstvo. Jasno je postalo, da so številni pleteninasti kamni, ki so jih zlasti v okolici Gosposvetskega polja našli v romanskih cerkvah in ob njih, ostanki bogato opremljenih zgodnjersrednjeveških cerkva slovanskih velikašev,« je povedal mag. Gorazd Živkovič.

»Dragi Franz, tvoj značaj odlikujeta skromnost in človekoljubnost. Ne da bi vedel, kakšen pomen ima arheologija zame, si se odkrito, neposredno in z veliko zavzetostjo zavzel za svojo znanost. Arheologijo si med svojimi izkopavanji znal prikazati tudi lokal-

Profesor Andrej Einspieler je bil rojen 13. novembra leta 1813 v Svečah v Rožu. Bil je duhovnik, narodni buditelj in tudi politik, ki je verjel v sodelovanje in povezovanje med nemško in slovensko govorečimi ljudmi v deželi in se zavzemal za enakopravnost slovenskega jezika. Ustanovil je več časopisov in listov, bil je med ustanovitelji Mohorjeve družbe leta 1851 in tudi celovski mestni svetnik.

nikov pod naslovom Po sledih prvih Slovanov na Koroškem. V Molzbuochlu oziroma Molcu je nagrajenc kot arheološki

nemu prebivalstvu, ne glede na družbeni status, starost ali narodnost. Do ljudi in znanosti si bil spoštljiv in temu ostaja zvest tudi danes.«

Deželni konservator mag. Gorazd Živkovič je imel na podelitvi čast predstaviti uglednega arheologa. / Foto: Jože Košnjek

sednik Krščanske kulturne zveze mag. Janko Krištof sta jo podelila univerzitetnemu profesorju dr. Franzu Glaserju, rojenemu leta 1950 v

Dunaju, je še istega leta začel delati v Deželnem muzeju za Koroško in je bil leto kasneje imenovan za kustosa, ki je prevzel vodenje oddelka

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednik **Cveto Zaplotnik**

Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26 in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Tretja številka Karavanke izven čezmejnega projekta je izšla 10. decembra 2021 kot priloga Gorenjskega glasa številka 98. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče d.o.o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjskiglas.si.

Predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Valentin Inzko, nagrajenc dr. Franz Glaser in predsednik Krščanske kulturne zveze mag. Janko Krištof / Foto: Jože Košnjek

Arheolog ne išče zlata

Prejemnik Einspielerjeve nagrade dr. Franz Glaser se je podeljvalcem zahvalil za nagrado, prav tako pa ljudem, od dijakov in študentov do upokojencev, ki so mu pomagali pri izkopavanju. Zahvalil se je Občini Globasnica in Deželnemu muzeju, veseli pa ga, da postaja Hemina gora s prereditvijo Trivium/Tri poti ena od stalnih točk predstavljanja koroške kulture. Ena od njegovih želja je, da bi bilo še več izkopanin s Hemine gore prenesenih v Romarski muzej v Globasnici. Svoje besede zahvale pa je sklenil z mislijo, da arheologi ne kopljejo velike jame zato, da bi našli zlato, ampak zato, da bi o stvareh, o katerih ni pisnih virov, izvedeli čim več!

JUTTA AUERSPERG

Moja domovina je Slovenija

Na gradu Dvor v Preddvoru so gostili Jutto Auersperg, zadnjo grofico z gradu Turn v Potočah pri Preddvoru. Voditeljica Ivka Sodnik se je z gostjo pogovarjala o njeni rodbini in življenju na gradu, nasilnem pregnanstvu v tujino in razlogih, zakaj se kljub veliki izgubi in trpljenju s svojo družino še vedno rada vrača v rodni Preddvor.

Suzana P. Kovačič

Ivka Sodnik se je v uvodni predstavitvi naslonila na knjižico Blagoslovljeni in prekleti: grad Turn v Potočah in njegovi zadnji lastniki avtorja dr. Jožeta Dežmana. Na kratko je orisala zgodovino gradu Turn do obdobja, ko se je rodila Jutta Auersperg, potomka in zadnja lastnica gradu Turn. Juttin praded Oto pl. Detela st. je bil drugi slovenski deželni glavar Kranjske. Njen ded Oto Detela ml. je bil okrajni glavar v Radovljici in nosilec številnih drugih funkcij. Rodbina Detela so bili graščaki že stoletja pred tem. Grad in posestvo v Potočah pri Preddvoru je od Janka Urbančiča leta 1909

Karl Palm. Oto Detela ml. je z darilno pogodbo vse svoje premoženje leta 1940 podelil vnuku Karlu Palmu, ki je do takrat v Avstriji študiral na gozdarski šoli, praktično usposabljanje pa opravil pri družinskih prijateljih na posestvu Bornovih na Ljubelju. Karl Palm se je leta 1943 poročil z Elso Siegmund in imel dva otroka, hčer Jutto Mario (1944) in sina Karla Otta (1946).

Pobegnili v Avstrijo

Kot je povzela Sodnikova, je bil med drugo svetovno vojno Oto Detela ml. občinski komisar v Preddvoru, Karl Palm pa kmečki vodja. »Ne eden in ne drugi nista bila vpisana v t. i. Kulturbund, niti nista zaprosila za nemško državljanstvo.

prebivalstvu. Dosegla sta, da so kmetom opazno zmanjšali dajatve. Leta 1942 sta preprečila izselitev precejšnjega števila manjših kmetov in enega kmeta tudi rešila koncentracijskega taborišča. Danes sem izvedela od svoje mame, ki bo stara devetdeset let in je osebno poznala gospoda Detelo, da je med vojno s svojim vplivom prepričal, da bi požgali Bašelj. Detela in Palm sta na vseh uradih v Preddvoru in Kranju govorila slovensko, kar je bilo sicer prepovedano. O vseh teh za slugah so leta 1945, ko so ju z družinama izbrisali iz volilnega imenika, pričali številni Preddvorčani.« Kot je nadaljevala Sodnikova, jima je na podlagi vsega tega okrajno sodišče v Kranju konec av-

»Leta 1951 so se starši prvič odpeljali nazaj domov. Leta 1954 smo se prvič vsi odpeljali čez Ljubelj v Preddvor. Tega ne bom nikoli pozabila – te veličastne gore, od Naklega se v daljavi vidi Zaplata. In potem grad Turn. Bilo je neverjetno lepo. Bil je lep poletni dan, opoldne so se z vseh hribov oglasili zvonovi. V vasi smo obiskali mnogo ljudi. Bilo je nenavadno razpoloženje, med otožnostjo, žalostjo, veseljem in strahom. Ko smo se vrnili k avtu, je bil obsut s cvetjem in mama je jokala.«

kupil Juttin ded Oto Detela ml., rojen leta 1865. Njegova hči Avgusta se je leta 1911 poročila z Avstrijcem Heinrichom Palmom, leto kasneje pa se jima je rodil

Dobila pa sta nemško državljanstvo na preklic in zelezno izkaznico. Imenovani položaj sta od okupatorja, tako sta trdila, sprejela zato, da sta pomagala slovenskemu

gusta 1945 volilno pravico vrnilo, a je okrajna zaplem-bna komisija Karlu Palmu zasegla premoženje. »Zaplemba je slonela na lažnih dokumentih, ki so zapečatili usodo

Jutto Auersperg, ki se v Preddvor pogosto vrača, so na nedavnem pogovornem večeru gostili v gradu Dvor. / Foto: Primož Pičulin

Foto: Primož Pičulin

Jutta Auersperg, zadnja grofica gradu Turn v Potočah pri Preddvoru

Turnskih. Dne 22. decembra 1945 je prišla na grad policija ter Detelove ter Palmove aretirala kot Nemce.« Družino so prepeljali v taborišče v Maribor, kjer sta Juttina stara starša zaradi lakote umrla februarja 1946. Njen oče je nekemu plačal za krščanski pogreb, a še danes ne vedo, kje v Mariboru so njuni posmrtni ostanke.

Palmovim se je uspelo prebiti na vlak za Avstrijo in pobegniti iz Slovenije.

Hrepenel po domovini

Grofica Jutta Auersperg se je rodila na gradu Turn v Potočah pri Preddvoru 19. marca 1944. Spomni se, da je njen oče, tudi navdušen lovec, o Sloveniji vedno govoril z domotožjem in svoje hrepenenje po tem času prenesel na svoja otroka. Ko jim je uspelo pribežati v Avstrijo, Juttina mama je bila tedaj v drugo noseča, so pristali v begunskem taborišču na Koroškem. Po treh letih bivanja v Avstriji so dobili avstrijsko državljanstvo. »Oče je bil gozdarski inženir in je hotel delati. Po nekih sorodstvenih vezeh je dobil prvo redno plačano službo in s tem pravico do državljanstva. Pred tem sta oče in mama iskala delo za preživetje; oče je bil konjski hlapec, nekaj časa hišnik, mama je bila kravja dekla. Potem ko je oče dobil službo gozdarja, je v poklicu napredoval. Z vsakim napredkom v njegovi karieri je šlo družini bolje.

V benediktinskem samostanu je oče dobil delo glavnega nadzornika za vse gozdove. Jutto, ki se je kasneje na Dunaju izobrazila za grafičarko, ter njenega brata so poslali v samostanske šole.

Po upokojitvi se je oče preselil v Gradec, kjer je že njegova praprababica kupila majhno hišo. Na znamenitem dunajskem opernem plesu, kjer se predstavijo tudi mladi debitanti, je Jutta spoznala bodočega moža. Poročena sta 56 let. Zlati jubilej sta praznovala v Preddvoru.

Starša sta med seboj govorila slovensko

»Moja domovina je Slovenija,« je v Preddvoru pred nedavnim poudarila grofica Jutta Auersperg, ki z družino živi na Graškem (sin Wolf je bil z njo na pogovornem večeru v gradu Dvor). Spomni se, da sta oče in mama med seboj govorila slovensko, z otroki ne, ker bi tedaj kot begunci imeli težave. »Trebalo je bilo v novem okolju preživeti, se prilagoditi.« Gospa Jutta se sicer že leta uči slovenščine, težkega jezika, kot pravi; in doda, da gre učenje s starostjo še težje in počasneje.

Denacionalizacija še ni končana

Osem let je trajalo, da si je Juttin oče izboril slovensko državljanstvo – od 1991 do 1999. Jutta ga je dobila glede na to, da se je rodila v Sloveniji kot Slovenka.

Začeli so se zahtevni denacionalizacijski postopki, ki še niso dokončani. »Oče je dokazal, da nikoli ni sodeloval z nacisti, da je vedno delal za Slovence v Preddvoru in širše po Gorenjskem. Dobil je neko malenkost nazaj, bil je zelo razočaran.« Juttin oče je umrl leta 2002, za dedinjo je imenoval Jutto, ki je potem peljala denacionalizacijski postopek naprej. Ta še ni končan, zdaj so na sodišču v Strasbourgu in čakajo na razsodbo.

Izpolnila zadnjo očetovo željo

»Kot vemo, je grad Turn dom starejših, že leta 1948 so vanj naselili starejše, o vračilu gradu v naravi ni bilo govora, kvečjemu o odškodnini. Grajsko kapelo pa je Oto Detela ml. zgradil z namenom, da bo to njihova rodbinska grobnica. Kapela je del gradu, tako jo razumejo, in je v državni lasti, tako da se borijo tudi za kapelo,« je pojasnila Ivka Sodnik. Kot je dodala, ima zdaj grajsko kapelo v najemu Občina Preddvor, ki jo je dala v najem grofici Jutti, da je lahko posmrtni ostanke svojih staršev prepeljala v Slovenijo in jih pokopala v kapelo. »Zadnja očetova želja je bila, da bi bil pokopan v Sloveniji.« Kot je pred dnevi sporočila Sodnikova, so izvedeli, da je naše ministrstvo za kulturo grofici Jutti Auersperg vrnilo družinsko kapelo na gradu Turn.

RIZZIJEV NAGRAJENEC

Dvojezičnost je stvarnost

Mag. Hans Mosser iz Grebinja je spoštovan med Slovenci na Koroškem. Kot učitelj, zborovodja in voditelj radijskih ter drugih javnih prireditev je prepričan, da lahko kultura, pesem in pogovor najbolj zblížajo dva naroda soseda.

Jože Košnjek

V dvorani Lakeside Spitz v Celovcu, v bližini obale Vrbskega jezera, je bilo v sredo, 10. novembra, svečano. Pred številnimi gosti in predstavniki slovenskih organizacij na Koroškem sta predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem Manuel Jug in predsednik Slovenske prosvetne zveze dr. Avguštin Brumnik podelila prestižno Rizzijevo nagrado mag. Hansu Mosserju iz Grebinja oziroma Griffena. Učitelj, ki je bil z Bleiberga pod Dobračem premeščen na Koroško, se je s slovensko govorečimi prvič srečal v Ziljski dolini, še pogosteje pa kasneje, na novem delovnem mestu. Slovenščino je začel dojemati kot koroško stvarnost in ni mogel razumeti, zakaj je bilo

pisatelju in narodno-političnemu delavcu ter v tem primeru predvsem Mosserjevemu prijatelju Tomažu Ogrisu. Ta je Hansov glas najprej slišal le po radiu, osebno pa sta se spoznala pred dobrimi štiridesetimi leti na neki izobraževalni prireditvi v Badnu pri Dunaju. Za prenočitve so jima dodelili skupno sobo.

»Po koncu noči, v kateri sva več razpravljala kakor spala, sem moral svoje poenostavljeno gledanje, češ 'Nemec je Nmec', temeljito popraviti. Poznavalec, kakršen si bil in ostal, se ne zadovolji s frazami, neobveznim sanjarjenjem in gostobesednimi zahtevami. Bila sva si edina: Nekaj se mora zgoditi in za to je treba kaj storiti! Prišla sva do tega, da bi bil dober začetek skupna dvojezična pri-

obliki dvojezične praznične prireditve. Predlagano ime Dober večer, sosedi je bilo dobrovoljno sprejeto,« se svojega prvega srečanja in nadaljnega sodelovanja s prijateljem in somišljenikom spominja Tomaž Ogris.

Prelomna prireditev na Radišah

Leta 1980 je bila na Radišah, v tej »vindišarski vasi nad Celovcem«, kot so Radišam pogosto rekli v Celovcu, prva prireditev s tem imenom. Sodelovali so moški in mešani pevski zbor Slovenskega prosvetnega društva Radiše, mešani zbor iz Grebinja pod vodstvom Hansa Mosserja, pevski krožek iz Žrelca s predsednikom Gerhardom Lepičnikom in zborovodjo Heinzem Fischerjem ter literati Valentin Polanšek, Andrej Kokot, Helmut Scharf in Franz Stimpfl, ki so brali svoja dela.

»V celoti je prireditev uspela. Družabno srečanje po njej pa je na lepem privedlo do tega, da je prenekateri 'Nmec' spregovoril slovensko in 'Slovenec' prepeval nemške pesmi. Pred tem so se vsekakor slišali tudi motiči glasovi. Po eni strani so v novem kulturnem domu peli pevci z rjavimi oblekami, kakršne so nosili pri različnih sprevodih, ki niso bili le zabavni. Ko so se vozili pevci iz Grebinja zvečer skozi temni gozd v vzhodnih Gurah, so padale posmehljive opazke, da so sredi partizanskega območja. Hujše so bile opazke od zunaj, tako z nemške kot slovenske strani. Posamezni člani pevskega krožka v Žrelcu

reditev ob avstrijskem nacionalnem prazniku, nekako po vzorcu, kakršnega so si izmislili v Železni Kapli. Manjkalo je pripravno geslo. Obrnil sem se na Helmuta Scharfa, ki je bil najin učitelj v nekdanjem učiteljskišču, in ga prosil za pomoč. Bil je navdušen. Mislim, da je to dobra zamisel, če postavite ob norenju ob 10. oktobru kot protiutež svoje priznavanje k Avstriji v

Za Hansa Mosserja je Rizzijeva nagrada drugo priznanje, ki so mu ga podelili Slovenci na Koroškem. Leta 2002 sta mu Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza podelila Einspielerjevo nagrado.

v nekaterih okoljih toliko sovraštva do tega jezika. Odločil se je, da je treba nekaj storiti, da bo koroški pogled na Slovence in slovensčino drugačen.

Srečanje s Tomažem Ogrisom

Čast predstaviti Rizzijevega nagrajenca mag. Hansa Mosserja je bila dodeljena koroškemu pedagogu,

Prejemnik Rizzijeve nagrade mag. Hans Mosser s soprogo Waltraud, predsednikom Zveze slovenskih organizacij na Koroškem Manuelom Jugom (levo) in predsednikom Slovenske prosvetne zveze dr. Avguštinom Brumnikom

Mag. Hans Mosser iz Grebinja, prejemnik letošnje Rizzijeve nagrade

Mag. Tomaž Ogris je dolgoletnega prijatelja mag. Hansa Mosserja opisal kot izjemno osebnost.

in mešanega zbora iz Grebinja so želeli celo zapustiti društvo. Led je bil prebit. Treba je bilo spregovoriti o različnih pogledih, jih deloma pospraviti ali pa sprejeti. Signali so naleteli na pozornost javnosti, na njeno odobravanje in tudi odklanjanje. Slovenska prosvetna zveza je prireditev Dober večer, sosedi!/Guten Abend, Nachbar! uvrstila v svoj program, enako pa so storila tudi druga društva. Soudeležba nemških osebnosti in kulturnih ustanov je bila enakovredno sodelovanje na spoštljivi ravni in ne le 'solidarnostna demonstracija v prid zatirani manjšini', je v predstavitvi Rizzijevega nagrajenca povedal Tomaž Ogris.

Povezovalna moč besede in pesmi

Mag. Hans Mosser je z dejanji uresničeval svoje v življenju že potrjeno prepričanje, da je dvojezičnost, ki jo v sebi nosi Koroška, lahko del vsakdanje kulture in smoter slehernega pedagoškega in kulturnega dela. Zato je samoumevno, da se je z vsovne mo posvetil tudi sodelovanju

s Slovenskim prosvetnim društvom Danica v Šentprijemski in s Slovenskim kulturnim društvom Jepa v Ločah ob Baškem jezeru.

»Pedagog profesor magister Hans Mosser je vodil svoje pevce v smer, v kateri so na vidnem mestu odprtost, sprejemanje, strpnost, človečnost ter smisel za le-

prisluhniti drugim. Delitev na 'mi' in 'vi' mu je zoprna. Njemu značilno iskane skupnega lahko prepriča ponovno grozeči družbeni razkol. Skupno z ženo Waltraud in sinovoma Berdom in Marcom z družinama tlačuje pot v lepšo prihodnost in sožitje, v ohranjanje naše kulturne pokrajine s slovenskim jezikom. Če sanjamo – skupno s sosedom – je to začetek nove resničnosti,« je sklenil svoj nagovor in tudi zahvalo za opravljeno delo mag. Tomaž Ogris.

Odgovornost za soseda

Mag. Hans Mosser je v zahvali za podelitev nagrade dejal, da jo prejema za nekaj, kar je za mnoge v deželi samoumevno. »Gre za to, da se zavzemamo za soseda še posebej takrat, ko se mu godi krivica. Ne smemo nepri-

Vincenc Rizzi (1816–1856) je bil rojen v Špitalu, umrl pa je v Celovcu. Kot pesnik, pisatelj, časnikar in literarni kritik ter duhovnik je bil mož širokih pogledov in znanja ter zagovornik pravic narodov, tudi slovenskega, do katerega je gojil še posebno spoštovanje.

poto. To načelo je spoštoval kot posredovalec kulture, moderator prireditev, učitelj v šoli ali kot izobraževalec odraslih. Mnoge prireditve je Hans s svojim povezovanjem in jasnimi sporočili obogatil in tako pustil neizbrisne sledove. Kot nadarjeni govorec je znal

zadeto gledati, če se v deželi ne uresničujejo pravice narodne skupnosti. Takrat moramo vstati, saj smo vsi v deželi odgovorni za manjši del prebivalstva, ki je prav tako pomemben kot večinski. To moramo delati tako v korist manjšine kot večine,« je povedal nagrajenec.

MARTINA KANZIAN

V igri literature in narave

Rožanka Martina Kanzian na Mohorjevi v Celovcu skrbi za uresničevanje čezmejnega evropskega projekta Smart Tourist z blagovno znamko SPread The Karawanks (Doživeti in prebirati Karavanke). Njena skrb so literarno-turistične poti in knjige. Izšlo jih je že šestnajst.

Jože Košnjek

Pred 47 leti se je v kmečki zavedni slovenski družini v Rožeku v Rožu rodila Martina Kanzian. Skupaj s sestrama Nadjo in Rezko sta odrasčali v večinsko nemško govorečem okolju. Martina je obiskovala štiriletno ljudsko šolo v domači vasi in je bila edina te starosti, ki so jo starši prijaviли k dvojezičnemu pouku. Glavno šolo je obiskovala v Vrbi. Martina je bila željna znanja. Starši niso zmogli visokih stroškov šolanja svojih deklet, zato se je vpisala na najbližjo šolo – na Višjo šolo za gospodarske poklice v Št. Petru. In dosegla svoj cilj – maturo! Bila je del prve generacije petletnega šolanja. Ravnatelj šole je bil dr. Janko Zerzer, razrednik pa kasnejši in sedaj tudi že nekdanji ravnatelj mag. Štefan Schellander.

»Na šentpeterski šoli sem se prvič počutila kot doma. Slovenščina je bila na šoli nekaj vsakdanjega. Poleg tega sem začela igrati v gledališču v Šentjakobu, v skupini Trotamora, pod vodstvom režiserja Marjana Štikarja. Igrala sem v predstavi Miklova Zala, s katero smo gostovali na Jesenicah, v Ljubljani in v še nekaterih drugih krajih,« obuja spomine na svoja

šolska leta Martina Kanzian. Šolanje je kot študentka geografije nadaljevala v Celovcu in v Ljubljani ter ga leta 2000 končala.

Delo z evropskimi projekti

Oddelek deželne vlade za regionalni razvoj v Celovcu je bil njeno prvo delovno mesto. To delo jo je navdušilo. Bilo je zanimivo, dinamično in tudi stresno. Potem je 'presedlala' v Borovlje, na sedež Razvojne agencije Carnica Rož. Delala je praktično doma, v svojem Rožu. Zaradi rojstva prvega sina Davida, kasneje sta se rodila še Darko in Zala, je leta 2008 za dve leti ostala doma, pri družini. Potem se je vrnila na področje, kjer je najbolj uživala – k evropskim projektom. Med drugim jih je vodila pri celovski agenciji Arge Naturschutz, ki je pri nekaterih projektih, na primer pri zaščiti čebel ali celotnega območja Karavank, sodelovala tudi s Slovenijo. Od septembra leta 2018 naprej dela pri Mohorjevi v Celovcu, ki je pri čezmejnem programu Interreg Slovenija – Avstrija v projektu Smart Tourist partner Gorenjskemu glasu iz Kranja in Tehnološkemu podjetju xamoom iz Celovca.

Knjige in literarne poti

»V delu projekta, za kate-rega je odgovorna Mohorjeva, sem dejansko glavna za vse, od A do Ž. Pripravljam literarne poti, na katerih pohodnik spozna kulturno in literarno dediščino in turistično ponudbo ob njej. Na poti ga spremljajo tako knjige kot opisi v digitalni obliki, ki povedo vse o zgodovini in kulturi določene regije. Poti, imenovali smo jih LiteraTOUR, so izbrane skrbno. Prva vodi okoli Železne Kaple, v življenjsko okolje pisateljev Maje Haderlap, Florijana Lipuša, Valentina Polanška in drugih. Začenja se pri gostišču Brunner nad Železno Kaplo. Druga pot je speljana na območje Komelja in Strojne vzhodno od Pliberka in severno od Prevalj in Raven, ki ju je pred več kot sto leti ločila državna meja. Tretja pot pa je šest kilometrov dolga pešpot pod Stolum od Vrbe do Rodin. Na vseh teh poteh so postavljene informacijske table s QR kodami in čipi NFC za brezstično pridobivanje podatkov. Tako je pohodniku odprta pot do odkritij, do katerih je sicer težko priti. Druga moja zame nova naloga je izdaja knjig. V programu jih je 19, od katerih smo jih 16 že izdali. Ena je v tisku, dve pa

Martina Kanzian s knjigami, ki so izšle v projektu Smart Tourist – Spread The Karawanks. Na izid so že pripravljene zadnje tri. / Foto: Jože Košnjek

sta v pripravi za tisk. Na območju, na katerem se je rodilo toliko vrhunskih literatov, na gorenjski strani omejenam le Prešerna, Finžgarja

Organiziram tudi predstavitve novih knjig in njihovi avtorjev in seveda tudi klepeta ob prigrizku po vsaki predstavitvi,« je o svojem

pisatelj! Zelo rada pa bi potem, ko bodo otroci odrasli, znova stopila na gledališki oder. Sem dinamičen in za težave in poglede drugih razumljiv človek. Branje literature je hkrati tudi učenje za boljše razumevanje življenja in lažje načrtovanje življenjske poti. Ampak literatura je tudi zabava, razvedrilo in sprostitiv. Po moje tako obširnega vsestranskega življenjskega spremljevalca le redkokdaj najdemo. Temu mojemu življenjskemu slogu dodajam še družino in gibanje v naravi. Med svojo prvo nosečnostjo, ko sem bila zaposlena v Borovljah, sem se med prvimi spustila po jeklenici čez sotesko Čepa. Marsikdo me je čudno pogledal, ko sem slekla zaščitno opremo. Ko je bilo v Celovcu med vrhuncem epidemije najbolj turobno, smo šli na Djekše, na sonce tisoč metrov visoko ... Morda je moj značaj razlog, da se lahko dogovarjam z avtorji knjig, ki smo jih izdali, čeprav je vsak od njih nekaj posebnega. Znam pogledati v človekovo dušo,« je povedala Martina.

In kje se vidi v prihodnosti, ko bo projekt Smart Tourist sklenjen? »V življenju sem zamenjala več služb, sedaj pa sem v letih, ko bi se rada ustalila. Nič nimam proti, če bom ostala pri Mohorjevi,« odgovarja vselej prijazna in nasmejana Martina.

»Šola in študij sta bila ogrodje mojega dosedanjega poklicnega dela, vodenja raznolikih evropskih projektov v različnih institucijah. Sem mamica treh otrok, s katerimi se veselim vsakega novega dne. Moja velika strast je delo z ljudmi. Rada spoznavam nove kraje, nove ideje in načine reševanja izzivov.« (Martina Kanzian)

in Čopa, na slovenskem Koroškem pa Voranca, skušamo najti sveža imena. Zato smo z razpisom iskali nove, še neznane ali manj znane pisce. Seveda smo bili veseli izdelkov v slovenščini, saj s tem ohranjamo in krepiamo jezik, vendar tudi besedil, napisanih v jeziku sosed, nismo zavračali. Zavedamo se, da tako prispevamo k sožitju na Koroškem in v regiji. Moja skrb so tudi finančni obračuni, kar v zapletenem sistemu Evropske unije tudi pri najmanjšem projektu ni enostavno. Na srečo sem že dolgo vpeta v to delo in poznam potankosti.

triletnem delu pri Mohorjevi povedala Martina Kanzian.

Uživa med ljudmi in knjigami

Med klepetom v njeni pisarni v Mohorjevi hiši, v kateri je na vidno mesto postavila vse knjige, ki so izšle v projektu, in 12 izvodov časopisa Karavanke, ki smo jih izdali na Gorenjskem glasu, sem jo zaradi njene ljubezni do literarne besede vprašal, ali morda načrtuje tudi svoj literarni prvenec. Odgovor je bil nikalen. »Pri 16 letih sem nekaj pisala, potem pa nisem več. Saj imamo dovolj drugih odličnih

Na literarni poti LiteraTOUR nad Železno Kaplo skupaj s Katjušo Orešnik (levo) z Gorenjskega glasu, s katero sodelujeta pri uresničevanju skupnega projekta.

MIRKO KUNČIČ

Do zadnjega, do zadnjega po domu hrepenel je ...

Prejšnji petek je minilo 37 let, kar je 3. decembra 1984 v argentinskem Buenos Airesu le malo pred svojim 85. rojstnim dnevom umrl novinar, pesnik, prevajalec in mladinski pisatelj Mirko Kunčič.

Marjana Ahačič

Rodil se je leta 1899 v Lescah, a se je družina, oče je bil železničar, kmalu preselila na Dovje v Zgornjesavsko dolino, kjer je preživel otroštvo, spoznaval planinsko življenje in triglavske bajke, ki jih je nato opisoval predvsem v svojih treh zbirkah pravljic z naslovom Triglavske pravljice.

dramatiki je dosegel leta 1940 s svojo pravljčno igro s petjem Triglavsko roža. Igra je leta 1944 prišla celo na oder Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani.

Pravljice iz sveta pod Triglavom

»Okoli sivega očaka Triglava se pleče za čudo mnogo pravljic in bajk. Skrivnostno molčeče skale, temni gozdovi pod njimi in s soncem obsijane planine so tem pravljicam ob rojstvu botrovale. Smotno zbiral in obdelal jih doslej še ni nihče, kar gre pač na rovaš temu, da so hribovski ljudje vsaj na videz precej nedostopni, vase in v svojo zemljo zaverovani. Večen boj z goro in njenimi nevarnostmi jih je

Kotičkov striček

Začel je kot urednik mladinskih strani v dnevniku Slovenec. Pod naslovom Kotičkov striček je tam objavljala otroška pisma, odgovore nanje, mladinske pesmi in črtice. Do leta 1945 je nato napisal več kot deset knjig za otroke, med njimi pripovedi

Mirko Kunčič se je rodil 12. decembra 1899 v Lescah, umrl pa je 3. decembra 1984 v Buenos Airesu.

Nebeška lestvica, Krojaček veseljaček, Cmokec Poskokec in igrice Ali je kaj trden most? Višek v mladinski

Do konca druge svetovne vojne in odhoda v Argentino je izdal deset knjižnih del za otroke. / Foto: Tina Dokl

**BIOTEHNIŠKI
CENTER NAKLO**

STRAHINJ 99, 4202 NAKLO
www.bc-naklo.si

Znanje v osrčju narave

Na **Višji strokovni šoli BC Naklo** s projektnim in raziskovalnim delom želimo prispevati k razvoju podeželja v regiji. Projekti, v katerih sodelujemo, prispevajo k celovitemu razumevanju podeželja in trajnostnega razvoja, zaposleni in študenti pa pridobivajo in poglobljajo znanja in izkušnje.

V okviru **Green laba** so študenti pod mentorstvom predavatelja postavili **Pilotni hidroponski sistem** in spremljali rast in razvoj rastlin v vodi in na inertnih substratih (kamena volna, perlit, šota, glinene kroglice ...). Hidroponski sistemi so aktualni zaradi možnosti gojenja rastlin na degradiranih območjih ali v stanovanju in omogočajo boljši izkoristek prostora (gojenje rastlin na vertikalnih sistemih). Ker je sistem zaprt, je za 80 odstotkov manjša poraba vode ter manjša obremenitev podtalnice z nitrati in fitofarmaceutskimi sredstvi ...

S projektom **EIP TRAVINJE++** smo na izbranih kmetijskih gospodarstvih analizirali vzroke za skromno sestavo travne ruše s ciljem izboljšati botanično sestavo travne ruše trajnega in sejane travinja.

S partnerji iz **Francije** (L'Institut Agro-Montpellier SupAgro-Institut de Florac) in **Španije** (Federacion de Escuelas Agrarias de Galicia) smo v okviru projekta **Pastoralism EA** ugotovili, da so glavni problemi, s katerimi se sooča pašništvo v vseh treh državah, opuščanje kmetovanja in zaraščanje pašnikov, plenjenje pašnih živali s strani velikih zveri in sobivanje turizma in pašništva ter ohranjanje

biotske pestrosti na pašnih in drugih kmetijskih površinah. Ker je **planinsko-kraško pašništvo** eden najstarejših, a zelo pomembnih tradicionalnih načinov kmetijske dejavnosti, skupaj z **Biotehniško fakulteto v Ljubljani** oblikujemo nove učne vsebine in načine vključevanja planinsko-kraškega pašništva v izobraževalne programe.

Prenos primerov dobrih praks in znanj v študijski proces prispeva tudi h **kakovosti** višješolskih izobraževalnih programov **Upravljanje podeželja in krajine, Hortikultura, Naravovarstvo, Živilstvo in prehrana**.

Rojstna hiša s spominsko ploščo Mirku Kunčiču v Lescah / Foto: Gorazd Kavčič

napravlil trde, robate svoje glave ...» je Kunčič zapisal v uvodu v prvi zvezek Triglavskih pravljic. »Kljub vsemu se je piscu teh vrstic posrečilo, da je med domačini nabral presenetljivo mnogo pravljicnih domislic, starih šeg in navad, pregovorov in vraž. Ves ta pisni nabirek, v katerem pride do izraza bogastvo ljudske poezije in modrosti, značilnosti krajevne govorice, povezanosti

prirode z ljudmi in deloma tudi slovenski značaj Juljskih Alp in Karavank, je obdelal po svoje in združil v celoto – mladim in starim v zabavo in pouk.«

Slovo od doma

Maja 1945 je Kunčič z ženo in dvema od treh otrok kot begunec odšel na Korosko, še v taborišču izdal knjigo Cmocek Poskocek, nato pa se je družina preselila v

Argentino, v Buenos Aires, kjer so se zakoncema Kunčič rodili še štiri otroci in kjer je bil do upokojitve zaposlen vratar v tekstilni tovarni.

V Argentini je še naprej pisal za mladino. Leta 1958 je pri Slovenski kulturni akciji (SKA) izšla njegova mladinska povest Gorjančev Pavlek, v kateri se vrača v svet triglavskih bajeslovnih bitij in Gorenjske, kamor dvanajstletni Pavlek odleti iz puste

argentinske pampe na letem krožniku. Ko Pavlek leti nad domovino, pisatelj prikazuje lepote Slovenije, ob njegovi vrnitvi pa opisuje Argentino. Delo je poučno in zanimivo zaradi prikaza stare in nove domovine, lahko preberemo v enem od zapisov ob 110. obletnici pisateljevega rojstva.

Priljubljen med Slovenci v Argentini

Pesnik Tone Kuntner je v spremni besedi k Pisane mu vrtljaku in Cmocku Poskokcu, za katerega je ilustracije prispeval Marjan Manček, povedal: »Kako popularni so bili v Argentini njegovi dramatski prizori, nam je vsem znano. Redkokatera slovenska mladinska prireditev je bila brez njegovih prispevkov. Kunčič je postal najbolj priljubljen pesnik slovenskih emigrantskih šol, kakor izpričujejo čitanke Zdomski živ-žav, ki je prava antologija njegovih otroških pesmi ...«

Kunčič se nikoli ni vrnil v Slovenijo, kljub temu da Argentine nikoli ni sprejel kot svoje domovine. Kako zelo je pogrešal domače kraje, morda najbolje pove pesem z naslovom Ded se poslavlja:

Foto: arhiv Marsela Gomboca

Marsel Gomboc na Dovjem s svojo igralsko skupino že dve desetletji v Rajžah po poteh Triglavskih pravljic poustvarja Kunčičeve zgodbe.

Pod rodno streho lastovka se vsako leto vrne, a mene tuja zemljica za vekomaj zagrne.

Ne bo nad grobom milo pel mi zvon domače fare, ne bodo pošumevale žalujke vrbe stare.

Iz nageljna slovenskega mi šopek naredite in vsako leto na ta dan na grob ga položite.

Polonca ti, Polončica si solzo z lic obriši, na križ nagrobni v tih spomin takole mi zapiši:

Tu sredi pampe žalostne naš dedek dotrpel je, do zadnjega, do zadnjega po domu hrepenel je ...

Kunčičeve Triglavske pravljice je v Zgornjesavski dolini moč podoživeti še danes; Rajže po poteh triglavskih pravljic so gledališka predstava v naravi, ki jo s svojo ekipo imenitno pripravlja Marsel Gomboc iz Mojstrane, akademska slikarka Špela Oblak z Dovjega pa je z motivi iz Triglavskih pravljic poslikala pročelja nekaterih hiš v domači vasi.

Jaslice arhitekta Jožeta Plečnika

Muzej jaslic na Brezjah je bogatejši za jaslice, ki so izdelane po načrtu arhitekta Jožeta Plečnika. Prihodnje leto bo minilo 150 let od njegovega rojstva in 65 let od njegove smrti.

V Muzeju jaslic na Brezjah so na ogled jaslice z vsega sveta, narejene iz različnih materialov v različnih obdobjih. Nekatere so zelo preproste, druge zahtevnejše, za vse pa velja, da so bile narejene z ljubeznijo in spoštovanjem do božičnega dogodka.

Eden od sklopov razstavljenih jaslic je nekaj enkratnega, posebnega. To so jaslice, ki jih je zasnoval arhitekt Jože Plečnik. Rojen je bil leta 1872, torej pred 150 leti, umrl pa je pred 65 leti, leta 1957. Postavitev njegovih jaslic je

prispevek brezjanskega muzeja k spominu na življenjska mejnika enkratnega arhitekta. Jaslice je arhitekt zasnoval za prodajalno Lectarija na Kongresnem trgu v Ljubljani, je zapisala vodja Romarskega urada na Brezjah dr. Andreja Eržen Firšt. Plečnik je po naročilu lastnikov Henriete in Roberta Freyerja, s katerima je prijateljeval, narisal tudi načrte za celostno notranjo opremo prodajalne in za drobne okrasne predmete: za jaslice, božična drevesca in svečnike. Posebej zanimive so jaslice, ki jih je Plečnik načrtoval v treh različicah,

pri vseh pa je osrednja točka hlevček iz lesa, v katerega je položen kipec deteta Jezusa. Velike jaslice so arhitekturno zasnovane kot božični tempelj in kljub majhnim dimenzijam učinkujejo monumentalno. Izdelan je bil samo en primerek za družino Freyer. Manjši različici jaslic sta zasnovani kot stiliziran jaslični hlevček in so ju prodajali v Lectariji. Kipec Jezusa je Plečnik umestil v orehovo lupino ter ga položil na klekljan prtček, dodal pa je tudi svečnike in nosilce za drobne svečke, ki so osvetljevale jaslice. Ob tem je načrtoval tudi samostojne svečnike, od katerih sta bila dva v obliki božičnega drevesca, eden pa v obliki polkrožnega različno rezbarjenega podstavka in z medeninastim okrasom z božično zvezdo.

Plečnika poznamo po velikih, enkratnih urbanističnih in arhitekturnih projektih, manj pa po drobnih okrasnih predmetih, pravi dr. Andreja Eržen Firšt. Njegove družinske jaslice so moderni oblikovalski izdelki, ki z dodatkom svečnikov združujejo zanimiv običaj postavljanja jaslic in mlajšo šego postavljanja božičnega drevesca. Jaslice so narejene po originalnem načrtu arhitekta Jožeta Plečnika. Načrt sta Muzeju jaslic Brezje odstopila lastnika, Agata Freyer Majaron in Edi Majaron.

Jaslice, izdelane po načrtu Jožeta Plečnika, ki jih hrani Muzej jaslic na Brezjah. Jaslice je po originalnem načrtu izdelal Zlato Petrovčič. / Foto: Muzej jaslic Brezje

**ROMARSKI URAD
BREZJE**

Informacije:

Romarski urad Brezje, Brezje 72, 4243 Brezje
T: 04 537 07 00, www.marija.si, info@marija.si

Bazilika Marije Pomagaj je odprta vsak dan od 6. do 19. ure.
Urnik svetih maš:

Ponedeljek–petek: 7.00, 8.30, 10.00 in 18.00
Sobota: 7.00, 8.30, 10.00, 16.00 in 18.00

Nedelja: 7.00, 8.30, 10.00, 11.30, 16.00 in 18.00

MUZEJ JASLIC

Čarobni svet jaslic na Brezjah

Muzej jaslic je posebnost Brezij, najbolj znanega Marijinega svetišča v Sloveniji. Na ogled je več kot štiristo primerkov predstavitve božičnega dogodka in ljudske ustvarjalnosti z vsega sveta. Toliko jih ni nikjer v Evropi.

Jože Košnjek

Gorenjska ima veliko draguljev in eden od njih je vas Brezje, ki so jo naši predniki postavili na čudovito ravnico pod Karavankami. Kot bi slutili, da bo tu nekoč nastalo nekaj posebnega, enkratnega. In to se je zgodilo. Brezje so s čaščenjem Marije Pomagaj postale najbolj znano in najpogostejše obiskano Marijino svetišče v Sloveniji, od začetka leta 2000 naprej tudi z nazivom narodno svetišče. Cerkev svetega Vida, ta je namreč

njen zavetnik, je papež Janez Pavel II. sredi devetdesetih let podelil častni naziv male bazilike.

Od leta 2001 dalje je posebnost Brezij Muzej jaslic. Tega leta so namreč frančiškani, ki že več kot sto let skrbijo za Marijino romarsko središče, samostanski hlev spremenili v muzej. Prostor so prenovili, vendar so ohranili njegov osnovni videz. Del jasli za živino so ohranili in vanje postavili jaslice. Pravzaprav so se s tem vrnili v čas Jezusovega rojstva, saj je Sveta družina v

Betlehemu samo v hlevu dobila prostor za rojstvo deteta. Slovenija je tako dobila muzej, kakršni v svetu s krščansko tradicijo niso posebej pogosti. Obiskovalci so bili navdušeni, ko so spoznavali, kaj zmore v razumevanju božičnega dogodka narediti umetnik ali najbolj preprost človek in koliko truda in ljubezni je bilo vloženo v vsak izdelek.

Jaslice z vsega sveta

Za božične praznike leta 2016, 15 let po odprtju, so muzej popolnoma obnovili in dopolnili zbirko jaslic. Njihovo število je doseglo 450. Vsako leto prihajajo v muzejske vitrine novi in novi primerki. Prinašajo jih ljudje od vsepošod, med njimi tudi take, ki so se zdeli že izgubljeni.

Načrtovalci prenove so muzejske zbirke razporedili v deset prostorov, v katerih je ostalo vidno, da je bil v njih nekdanji hlev. Obiskovalca najprej nagovori frančiškanski pozdrav »Dober dan, dobri ljudje«, nato pa ga med ogledom spremlja sij zvezde – prav tako, kot je spremljala tri modre na poti v kraj Jezusovega rojstva. Po Sobi miru, za katero je 70 klekljarij iz 70 slovenskih krajev v spomin na 70. obletnico konca druge svetovne vojne naklekljalo 70 golobov, obiskovalec vstopa v naslednje prostore, kjer izve vse o jaslicah: kaj so pravzaprav jaslice, kaj pomenijo posamezne figure in prizori, iz kakšnih materialov so narejene in s kakšnimi orodji. V vitrinah ga pozdravljajo pasijonske in binkoštnje jaslice, pa pravi slovenski bogov kot in jaslice, ki jih je leta 1919 izdelal Maksim Gaspari. Sledijo slovenske

Avstralske jaslice z nepogrešljivim kengurujem / Foto: Gorazd Kavčič

Nemške jaslice so novejša pridobitev Muzeja jaslic. / Foto: Gorazd Kavčič

Jaslice, ki jih je zasnoval arhitekt Jože Plečnik / Foto: Gorazd Kavčič

Jaslice Maksima Gasparija iz leta 1919 / Foto: Gorazd Kavčič

avtorske jaslice in nato jaslice iz Latinske Amerike in iz evropskih držav, med njimi tudi iz avstrijske Koroške. Nekaj posebnega so jaslice iz Azije, Afrike in celo iz Svete dežele. Lani so prvič postavili na ogled jaslice iz leta 1828 kranjskega slikarja Leopold-

Janez Jenko. Božična zgodba in ogled muzeja se končata v prostoru z reprodukcijo velike freske prvih jaslic, ki jih je leta 1223 v italijanskem mestu Greccio v Rietski dolini 15 dni pred božičem postavil ustanovitelj frančiškanskega reda Frančišek Asiški.

muzeju so na ogled stare jaslice iz lesa, lepenke in mavca, z mahom, mostički in potčki, vrtečimi se kolesi in ognji, ki grejejo in preganjajo temo. Zadnja pridobitev muzeja pa so jaslice, ki jih je načrtoval svetovno znani slovenski arhitekt Jože Plečnik.

»Jaslice človeku omogočajo doživetje božje ljubezni. Nobena stvar tako ne nagovarja otroka, odraslega, izobraženca, učenjaka in starčka, moža in žene kot jaslice. Te so domača oblika verskega dogajanja, ki je vsem dostopno. Pri jaslicah lahko vsi sodelujejo, vsi se čutijo nagovorjene, vsi lahko v jaslicah najdemo svoje mesto in se poistovetimo z osebami, ki v jaslicah nastopajo.« (Pokojni pater dr. Leopold Grčar, pobudnik ustanovitve Muzeja jaslic)

da Layerja, ki je narisal tudi svetniško podobo Marije Pomagaj. Pravijo, da je te jaslice občudoval tudi sam največji slovenski pesnik dr. France Prešeren. Layerjeve jaslice je leta 2018 muzeju na Brezjah daroval župnik iz Predoselj

Ta pobožni mož se je konec novembra tega leta vračal iz Rima, kjer je papež Honorij III. potrdil pravila novega reda.

Slovenske jaslice imajo v muzeju posebno mesto, saj je Slovenija »dežela jaslic«. V

Muzej jaslic na Brezjah vodijo prijazni ljudje. Radi bodo šli z vami na čudovito potovanje in vam povedali marsikaj zanimivega, in to v jeziku, ki ga imate najraje: v slovenskem ali katerem koli drugem.

Ureditev Muzeja jaslic na Brezjah spominja, da je bil v tem prostoru hlev z jaslami. / Foto: Gorazd Kavčič

JAKOB ALJAŽ

Poslovenil Sveto noč

Slovenci smo več kot pol stoletja čakali na prevod v svetovnem merilu največkrat predvajane božične pesmi Sveta noč. Pred 150 leti jo je poslovenil in na božično noč leta 1871 v Trziču prvič zapel takratni tržiški kaplan Jakob Aljaž.

Suzana P. Kovačič

»Zakaj pa po nemško?!« so se mi uprli pevci. Že prvi dan sem jim namreč vbil v glavo, da bomo peli pretežno slovenske pesmi. Ker so drugi zbori po Trziču – Trzič je namreč nadvse muzikalno mestoce pod Karavankami – peli samo nemško, smo mi peli samo slovensko. Zdaj pa sem na lepem silil vanje z nemško božično pesmijo.« Zapisano je odlomek iz knjige Ivana Sivca Triglavski kralj, ki opisuje življenje Jakoba Aljaža.

Leto 1871

Jakob Aljaž je v Trziču prvi vpeljal Gruberjevo pesmico *Stille Nacht, heilige Nacht* (Sveta noč, blažena noč), ki jo je našel v neki nemški brošurici (dvoglasno) in naučil šolske otroke (nemško) – pozneje pa jo prestavil v slovenščino. »Kasneje jo je natisnil A. Foerster v Cerkvenem glasbeniku s popravljenim besedilom četverglasno,« je Jakob Aljaž svoje spomine zapisal v Pevca, glasilo Pevske zveze leta 1924 in tedaj k temu pojasnil: »To ljubko pesmico sta pred dobri 110 leti zložila Tirolca kaplan Mohr in organist Gruber. Mohr je šel tisto popoldne pred svetim dnem obhajati nekega bolnika. Spotoma se je zamislil v blažene skrivnosti svete noči in misli in čustva je izlil v pesem. Doma jo je napisal, jo pokazal učitelju in organistu Gruberju, ki ji je takoj zložil napev, tako da sta jo še isti dan ob polnočnici zapela dvoglasno. Spremljal ju je Gruber kar na kitaro. Pesem je poslušavce ganila do solz in se z bliskovito naglico razširila med Nemci, pozneje pa tudi med drugimi narodi.«

Jakob Aljaž je bil kaplan v Trziču med letoma 1871 in 1880 in po njegovi zaslugi so na božič pred 150 leti prav v Trziču pesem Sveta noč prvič zapeli v slovenščini.

Čut za nežno, božajočo lepoto

Jakob Aljaž je bil rojen 1. julija leta 1845 v Zavrhu pod Šmarno goro. Ljudsko šolo

Sveta noč, blažena noč, vse že spi, je polnoč. Le devica z Jožefom tam v hlevcu varje detece nam. Spavaj dete sladko, spavaj dete sladko ...

je obiskoval v Smedniku, normalno v Ljubljani, potem pa se je vpisal v takojšnjo klasično gimnazijo. Končal jo je leta 1866; od drugega razreda dalje je stanoval v Alojzijevišču. »Tedaj je v Alojzijevišču poučeval glasbo A. Nedved, ki je zlasti na razvoj slovenske pesmi mogočno vplival s svojimi plemenitimi, zvočnimi, pristrčnimi in hkrati poljudnimi skladbami. Aljaž si je že v svojih deških letih nehote privzgojil tisti rahli čut za nežno, božajočo lepoto, ki jo njegovo glasbeno delovanje tako značilno očituje. Nedved je veliko Aljažovo glasbeno nadarjenost hitro spoznal in ga je opominjal, naj darove izrabi,« je obeleženo v Cerkvenem glasbeniku, glasilu Cecilijinega društva v Ljubljani (1928).

Po maturi je Jakob Aljaž

na nerazorani ledini slovenskega planinstva. Z velikim trudom, pa tudi z velikimi lastnimi gmotnimi žrtvami je s podporo Slovenije začel utirati nova pota, postavljati kočice in domove ... Poleg planinstva je začel na Dovjem v večji meri gojiti glasbo. Saj je nikoli ni zanemarjal – še kot bogoslovec in župnik na Dobravi je marsikaj komponiral ('Občutke' n. pr. spotoma z Dobrave na Brezje). Začel je nabirati material za Mohorjevo 'Slovensko pesmarico'. Hoteli so, naj bi preuredil in z napevi opremil Razlagovo pesmarico. Pa je izdal (1898. in 1900.) dva mogočna zvezka četvertoglasnih moških, mešanih, ženskih zborov, ki vsebujejo svetne, nekaj pa tudi cerkvenih pesmi. Pesmarica je Mohorjevi družbi pomagala do mogočnega porasta, še bolj

»Če zasleduješ njegovo besedilo, najdeš v tej izbiri dve vodilni ideji: prvič ljubezen do gora, drugič ljubezen do slovenskega oziroma slovanskega naroda. Pri pesmih te vrste spoznaš Aljaža; te so hčerke trenutka, globoko občutene, privrele iz srca, zato najlepše. Sem spadajo: Občutki, Triglav, moj dom, Domovini, Slovan na dan, Oj z Bogom, ti planinski svet i. dr.« (Pevca, glasilo Pevske zveze, 1921)

odšel na dunajsko vseučilišče študirat klasično filologijo. Potem se je odločil za duhovniški poklic in bil leta 1871 posvečen v mašnika. »Poslali so ga za kaplana v Trzič na Gorenjsko. Tu je ustanovil dva moška zbora: za čevljarske pomočnike in za gosposke – meščanske – mladeniče (Herrensöhne) in jih pripravil do tega, da so začeli tudi slovenski peti. Pa tudi sicer je za posebne prilike sproti zbiral pevce in sestavljal zборе. Za cesarjev obisk n. pr. na Bledu leta 1883. je zbral skupaj 60 pevcev – za tiste čase nazaslišano število,« beremo v Cerkvenem glasbeniku (1928).

Utiral je nova pota

Leta 1880 se je Aljaž preselil kot župnik na Dobravo pri Kropi, leta 1889 pa na Dovje. »Tu, pod vznožjem naših gorskih velikanov, se mu je kot človeku, vnemu za vsakršen pojav lepote, sama po sebi vnela ljubezen za krasoto naših planin. Prečudno ga je skelelo, da so bile naše planine do tedaj skoro popolnoma v rokah Nemcev: pota, napisi, zavetišča, vse je bilo nemško. In z vso hvalevredno odločnostjo se je lotil dela

pa je do porasta pomagala slovenskemu zborovskemu petju. Leta 1923. je priredil oba dela za 2. natis. To delo ga je tudi nagnilo, da je začel pridno samostojno komponirati. Izdal je 9 zvezkov lastnih skladb: mešanih in moških zborov, ki so se veliko peli in se bodo še.« (Cerkveni glasbenik, 1928)

Pelo se je, pelo

Zadnja leta je Aljaž pisal v Pevca Pevske spomine (1923–1925), v Planinski vestnik pa Planinske spomine (1922–1923). Pevca po pravi pravi: »Aljažovo največje delo za slovensko glasbo je 'Mohorjeva pesmarica'. Velikanski vpliv te izdaje ve popolnoma ceniti le ta, kdor je naše pevsko-glasbene razmere poznal dotlej, pa jih primerja z današnjimi. Saj prej zborov, ki bi se bavili s slovensko pesmijo, skoro nismo poznali. Kar je bilo, so bili izvečine samo 'čitalniški zbori', pa še te je tvorilo malomeščansko izobraženstvo in polizobraženstvo, preprosto človek skoro nikjer ni imel dostopa. Pa tudi ti zbori (po največ kvarteti) so nastopali s par pesmimi pri kakih veseljih, nekateri so hodili od kraja v kraj, kjerkoli je

Doprnski kip Jakoba Aljaža v cerkvi Marijinega oznanjenja v Trziču / Foto: Tina Dokl

inteligenca – izobraženstvo – priredila 'narodu' veselico. Z Aljažovo pesmarico je nastopil preobrat. Ljudstvo se je z veseljem oklenilo in pelo, pelo ...

Jakob Aljaž je umrl 4. maja 1927, pokopan je na Dovjem.

Odkrijte praznični Trzič

V Trziču in okolici je v tem mesecu možno individualno odkrivati praznične poti, nahraniti dušo in srce in začutiti praznični utrip. Praznična pot v starem mestnem jedru Trziča vodi do največjih atrakcij, kot sta Tržiški muzej, skulptura z maza z jajcem in Kurnikova hiša. Znamenite Tekčeve jaslice bodo na ogled od 25. decembra do 6. januarja, morebiti pa vstopite tudi v cerkev Marijinega oznanjenja, kjer je bila prvič v slovenščini zapeta Sveta noč.

Praznične poti

v ♥ srčju Karavank

5. 12. 2021 - 9. 1. 2022

- ❖ Tekčeve jaslice
- ❖ Ulične jaslice v Sebenjah
- ❖ Tržiški muzej

www.visit-trzic.com

ŽELEZNA KAPLA

Zgodbe iz grap in bregov

Konec oktobra so v Železni Kapli prvič prehodili pohodniško literarno pot LiteraTOUR Železna Kapla in predstavili knjigo Birgit-Sabine Sommer z zgodbami iz Železne Kaple in okolice.

Jože Košnjek

Čezmejni projekt Smart Tourist z blagovno znamko SPread The Karawanks (Doživeti in prebirati Karavanke – beseda read pomeni brati, beseda spread širiti ali raznašati), v katerem so združili moči Mohorjeva iz Celovca, Gorenjski glas iz Kranja in Tehnološko podjetje xamoom iz Celovca, je večplasten. Povezuje literaturo oziroma pisano besedo v knjigah in časopisih, zgodovino dežele na obeh straneh Karavank in bogastvo narave. Speljane so tri literarne kulturno-zgodovinske poti: prva po grapah in vrhovih v okolici Železne Kaple, druga na meji med Pliberkom in Prevaljami in tretja na gorenjski strani, pod Stolom med Vrbo in Rodinami. Vse so združene pod skupnim imenom LiteraTOUR.

Od Lobnika do Tavčmana in nazaj

Zadnji petek v oktobru so predstavniki Mohorjeve iz Celovca in Gorenjskega glasa iz Kranja pod vodstvom direktorja Mohorjeve Karla Hrena, izvrstnega poznavalca »koroških grap in vrhov«, prehodili okrog devet kilometrov dolgo pot, na kateri so v štirih urah premagali šeststo metrov višinske razlike, se ustavljali ob informacijskih tablah in s pomočjo aplikacije izvedeli za marsikatero skrivnost teh krajev. Hojo so začeli pri gostišču Brunner v Lobniku nad Železno Kaplo in jo nadaljevali

mimo kmetije Košnik in Košnikovega križa do Vrbnika, kjer je bila rojena botaničarka dr. Angela Piskernik. S sedla Prevernik so nadaljevali pot čez Sabodino v planino do gozda in naprej do Tavčmanove domačije, kjer sta bila doma partizana Franc in Jurij Pasterk in kjer so se dogajale zgodbe, o katerih piše Maja Haderlap. Potovanje se nato konča na plezališču pri Brunnerju. Na pot sta jih z dobrimi željami spremila županja trške občine Železna Kapla - Bela Elisabeth Lobnik in predsednik kapelskega alpskega društva Harald Kogelnik.

Zgodbe Birgit-Sabine Sommer

Proti večeru je bila v šolskem centru v Železni Kapli predstavitev v nemščini napisane knjige Uber.Leben. Grenze. ali Pre.Živeti.Mejo., ki jo je napisala rojena Nemka Birgit-Sabine Sommer. Izid knjige je Mohorjeva uvrstila v program projekta Smart Tourist. Avtorica knjige, ki je najprej študirala nemščino, politologijo in romanistiko s posebnim poudarkom na jezikoslovju, nato pa je začela delati kot novinarka, urednica, filmska scenaristka in režiserka, na območju Železne Kaple ni neznana. Pred desetletjem je tu posnela film Der Graben/Grapa in že takrat velikokrat prevozila več kot tisoč kilometrov od svojega doma v pokrajini Hessen do Kaple in nazaj.

Od leta 2013 naprej je

Na predstavitvi knjige v Železni Kapli: Franc Jožef Smrtnik, podžupan Občine Železna Kapla - Bela, županja Elisabeth Lobnik, avtorica knjige Birgit-Sabine Sommer, direktor Mohorjeve Karl Hren, podžupan Železne Kaple Jürgen Lamprecht in Martina Kanzian iz Celovške Mohorjeve / Foto: Jože Košnjek

zbirala gradivo za knjigo o tem, kako so živeli in kako živijo ljudje v grapah ob meji. V resničnih zgodbah, ki jih je zbirala in pisala ter ure in ure predsedela v pogovorih z ljudmi ter uživala v njihovem gostoljubju, kot pravi sama, se prepletajo bojazen, veselje, opojnosti in napor, veseli in tudi tragični dogodki. Zapisano v knjigi ne bo utonilo v pozabo, je pa tudi spodbuda, da se taki spomini

ohranjajo še naprej. In končno je knjiga, ki je nastajala ob velikem razumevanju Občine Železna Kapla in tedanjega župana Franca Jožefa Smrtnika, prispevek k boljšemu razumevanju in večji strpnosti med narodoma, družbenimi sloji in generacijami. Zgodovina Železne Kaple in njenih grap je večplastna in burna, v določenem obdobju, še posebno v času nacizma, pa tudi zelo tragična.

pogovore strnila v pripovedni tekst, ki ga je razdelila po tematikah, kar zrcali družbeni razvoj v teh krajih. Pokazalo se je, da so dogodki, še posebej medvojni, razdvajali domačine in imeli zelo globoke dolgotrajne posledice. O teh stvareh se dolgo ni govorilo. Vsak je živel svoje zasebno življenje, te stvari pa so potiskali v ozadje. Veseli smo, da je po toliko desetletjih izšla taka knjiga. Avto-

in delavcev, bolj ali manj pomembnih ljudi in na zanimiv način prikazala življenja v tej regiji. Veseli smo, da izdajamo knjige, ki spodbujajo medsebojno spoznavanje in krepijo samozavest neke dvojezične regije, v kateri znajo ohraniti humor in družabnost tudi ob tragičnih dogodkih,« je povedal direktor Mohorjeve Karl Hren, ki napoveduje tudi prevod knjige v slovenščino.

Nekdanji župan Občine Železna Kapla - Bela Franc Jožef Smrtnik je kot župan in kot krajan Kort sodeloval pri nastajanju knjige.

»Ta knjiga je nastala ob 750-letnici naše občine. Njen izid sem podpiral kot župan in sem ga zelo vesel. Tudi sam sem del te knjige, saj sem povedal nekaj zgodb. Zadnja leta smo 'zasuli' veliko grabnov, ki so nas ločevali, in vzdušje se je izboljšalo. Veliko ljudi ne živi več, njihove pripovedi pa so se po zaslugi te knjige ohranile. To je zelo važno za Kaplo in prihodnje rodove. Še posebej se mi zdi pomembno, da so prišli v knjigi do besede ljudje v drugi in tretji vrsti, ki doslej niso bili slišani, pa so originali in imajo veliko povedati. To je več vredno kot beseda župana.« je ob izidu knjige dejal Franc Jožef Smrtnik.

»Vesela sem, da je ta lepa in vsebinsko bogata knjiga izšla, saj pripoveduje o nas, o našem življenju, o nas, ki živimo tu. Prepričana sem, da nam bo opis zgodovine pomagal k prihodnjemu skupnemu delu. Ljudje v knjigi govorijo iz srca, iz duše, kar je še posebna vrednost te knjige.« (Elisabeth Lobnik, županja Občine Železna Kapla - Bela)

Spomini ljudi iz ozadja

»Ta knjiga opisuje življenje in dogodke v občini Železna Kapla - Bela v zadnjih desetletjih. Avtorica se je pogovarjala z domačini in

rica gleda na dogodke z distanco, saj je doma osemsto kilometrov stran in je lahko z vsemi govorila sproščeno in neobremenjeno. Združila je zgodbe slovensko in nemško govorečih kmetov

Pisateljica, scenaristka in režiserka Birgit-Sabine Sommer, avtorica knjige o kapelskih grapah in vrhovih ter tamkajšnjih ljudeh, s knjigo in časopisom Karavanke, ki ga izdaja Gorenjski glas / Foto: Jože Košnjek

DJEKŠE

Vas, kjer je sonce doma

Djekše ali Diex je dobrih tisoč metrov visoko ležeča vas nad Velikovcem, na skrajni meji slovenskega naselitvenega območja. Slovenščina v zadnjem stoletju sicer izginja, vendar je v nekaterih družinah še ostala pogovorni jezik.

Jože Košnjek

Zadnji dan letošnjega novembra sem obiskal s snegom in soncem ozaljšano vas Djekše ali Diex po nemško in užival v pogledu na na breg Svinške planine naslonjeno naselje s cerkvijo svetega Martina z dvema zvonikoma, na domačije, posajene na bregovih in navzdol proti Velikovcu z reko Dravo v dolini ter na drugi strani na Peco in Uršljo goro. Djekše slovijo kot vas z največ sončnimi dnevi na Koroškem. Sonce sveti kar dva tisoč ur na leto. Zato ni ču-

Diehse. Zanimivo ime, ki se zlahka prebere kot Djekše. Cerkev je taborska zato, ker so Djekše in bližnjo vas Kneže v 16. stoletju ogrožali Turki. Do vasi sicer niso prišli zaradi dobro utrjenega tabora in tudi zato, ker je bil zadaj samo hrib in tam niso imeli kaj vzeti. Martinovo cerkev so namreč leta 1535 obzidali s petmetrskim zidom s strelnimi linami in pokritim hodnikom na vrhu ter dvema stolpičema. Ko so pred leti obnavljali kamnito kritino, so ugotovili, da je bilo skoraj pol tisočletja staro leseno ostreš-

ukradli Marijin kip, votlina ni bila več pomembna. Znamenje ima svojo vlogo še danes. Pri njem se ustavljajo procesije, križ oziroma kapelica pa je stičišče treh romarskih poti: Emine oziroma Hemine poti, ki se začne v Črni na slovenski strani, Koroške Marijine poti in romarske poti v Mariazell oziroma v Marijino Celje.

Filip, Magda in Hanzej

Do svojega obiska Djekš sem poznal samo enega človeka, ki je bil rojen na Djekšah: Filipa Warascha, upokojenega pravnika, politika in gospodarstvenika, ki že dolgo živi v Celovcu. Kot nezakonski sin je bil leta 1945 rojen na Djekšah, v Zavodnikovi kajži, ki še stoji. Po osnovni šoli v domačem kraju in na Plešivcu se je vpisal na Slovensko gimnazijo v Celovcu in na študij prava v Ljubljani in na Dunaju. Od leta 1973 naprej je bil skoraj trideset let trdno povezan z Djekšami kot občinski odbornik, sedaj pa ga s krajem povezuje še živeči bratranec in obisk grobov pokojnih sorodnikov na pokopališču ob cerkvi.

»V osnovni šoli smo se vsi učenci sporazumevali v slovenščini. Danes je to redkost. Tudi domačija, v katere kajži smo živeli, je bila slovenska. Danes ni več. Iz nje izhaja sedanjí župan, nekdanji svobodnjak in županski kandidat Liste za Djekše (LFD). Nemščina je prodirala v vas z vseh strani, iz povsem nemškega Mostiča in z velikovške strani. Mnogi so se javno odpovedali slovenščini in postali Nemci, nekateri pa so zasebno še govorili slovensko.

V občinskem svetu je bil moj sosed na sejah svobodnjak, s katerim sva se pogovarjala izključno slovensko in je podpiral tudi moje predloge v dobro vasi. Ko sem jaz zapustil krajevno politiko, me je v občinskem svetu pri Enotni listi nasledil Hanzej Karner,« je povedal Filip Warasch.

Hanzeja Karnerja in ženo Magdo, rojeno v nižje ležeči vasi Vovbre ali Haimburg po nemško, sem obiskal doma, na Djekšah. Njun dom je bil eden prvih v vasi, ki jih z električno energijo napaja manjša sončna elektrarna na domačem vrtu. Zadnja štiri leta pa tudi električni avtomobil. Z enim polnjenjem se Karnerjevi pripeljejo do Gradca in nazaj ali trikrat do Celovca. Hiša pa je ogrevana daljinsko iz osrednje kurilnice pri šoli.

Karnerjeva družina je zavedna slovenska. Ena od teh, v katerih je pogovorni jezik slovenščina. Hanzej, upokojeni sodelavec Slovenske pošilnice, se spominja duhovnika Ignaca Murija, rojenega na Jezerskem, ki je mlade vzgajal v zavedne Slovence. Ko je odrasčal, je slovenščina vedno bolj izginjala iz javnega življenja. Kot odbornik je slovensko govoreče predstavljal v občinskem svetu. Bil je zadnji. Slovenska lista nima več zastopnika v občinskem svetu. V cerkvi pa še govorijo in pri ljudskem petju pojejo tudi slovensko. Hanzej se takrat, ko ni doma hčerke Veronike, usede za orgle. Nanje se je učil igrati pri pokojni Angeli Tomanič v Kranju. Sicer pa je Veronika, ena od treh hčera, najbolj glasbeni član družine, ki študira glasbo v Gradcu. Karnerjevi so dejavni v domači vasi pa tudi v dolini v Velikovcu. Gospa Magda je bila več let predsednica Prosvetnega društva Lipa Velikovec, mož Hanzej pa tajnik. Hčerke prepevajo v društvenem zboru in pevski skupini Lipov cvet.

Ephraim iz Nigerije

Ko sem pozvonil pri vhodnih vratih župnišča, se je v prvem nadstropju oglašil župnik Ephraim Osinakachuku Nwaohiri. Rodil se je v Nigeriji, kjer je bil posvečen v duhovnika, nato pa je pred potjo na Koroško deset mesecev prebival pri frančiškanih v Ljubljani. Avstrijska oziroma koroška Katoliška cerkev pomagata Cerkvi v tej afriški državi tudi s pomočjo pri šolanju duhovnikov. Nekateri pridejo v Avstrijo in rešujejo

Župnik Ephraim iz Nigerije se dobro počuti v novem okolju. Še največ težav mu povzroča mráz. / Foto: Jože Košnjek

Filip Warasch je bil pred 76 leti rojen na Djekšah, kjer je bil skoraj trideset let občinski odbornik, izvoljen na slovenski listi. Ko je bil osnovnošolec, so vsi sošolci znali slovensko. / Foto: Jože Košnjek

Magda in Hanzej Karner z Djekš; njuna družina je ena redkih, ki ohranja slovenščino. / Foto: Jože Košnjek

težave zaradi pomanjkanja domačih duhovnikov. Ephraim je bil najprej pomočnik v Železni Kapli, od prvega avgusta leta 2018 pa je župnik na Djekšah.

V slovenščini, ki mu je postala zelo ljub jezik, mi je pripovedoval, da se na Koroškem dobro počuti, da so ljudje, še posebno Slovenci, zelo dobri. Kadarkoli, tudi sredi noči, so mu pripravljene pomagati. On pa jim skuša to dobroto kot dober dušni pastir vračati. Ko je prost, veliko bere, tudi časopis Družina iz Ljubljane, saj želi biti tudi glede znanja jezikov okolja, v katerem živi, samostojen in spoštovan.

Svinec, ne svinja

Za nemškim imenom Svinške planine je zanimiva zgodba. Do dva tisoč metrov visoki gorski greben, ki se na jugu končuje nad Velikovcem, se imenuje po svinču, ki so ga kopali na gori. Tudi eden od krajev pod goro se imenuje Svinec. Ko so ponemčevali slovenska imena, pri Svinški planini niso imeli v mislih svinca, ampak svinjo. Zato nemško ime Saulpe. Sau je namreč nemški izraz za svinjo. Nemško ime so nato poslovenili tudi v Svinja planina. Takih neposrečenih in nerazumnih prevodov slovenskih krajevnih imen v nemška je kar nekaj.

Zadnji dom dušnih pastirjev Andreja Brežana in Ignaca Murija, Jezerjana, ki je bil trideset let dušni pastir na Djekšah / Foto: Jože Košnjek

dno, da številni dolinci zbežijo pred meglo prav na Djekše. Dan mi je lepšalo tudi spoznanje, da je v vasi slovenščina v nekaterih družinah in tudi v cerkvi še živa.

Turki so omagali

Nad vasjo z okrog osemsto prebivalci (včasih jih je bilo še enkrat toliko) kraljuje taborska cerkev svetega Martina z dvema zvonikoma. Prvič je bila omenjena leta 1168, sam kraj pa še prej, leta 895, kot

je povsem zdravo. Sprehod med grobovi in ploščami, pritrjenimi na obrambni zid, z napisanimi imeni in priimki pokojnih razkriva slovensko poreklo vasi, slovenski pa je tudi križev pot v cerkvi in nekatera aktualna obvestila.

Ko so urejali vaško središče, so morali prestaviti do takrat pri vhodu v cerkev postavljen križ oziroma znamenje. Nekdaj je bila v njem poleg fresk in poslikav tudi »lurška votlina«. Ko so iz nje

Taborska cerkev svetega Martina s pet metrov visokim obrambnim zidom, enim od najvišjih in najbolj ohranjenih na Koroškem / Foto: Jože Košnjek

AGRARNE SKUPNOSTI

Skupno gospodarjenje z zemljišči

Agrarne skupnosti, ki gospodarijo s kmetijskimi zemljišči in gozdovi kot skupno lastnino ali solastnino, pomembno zaznamujejo gospodarsko življenje vzdolž Karavank. Kakšna bo njihova prihodnost, bo odvisno tudi od tega, ali bo med člani prevladal interes kmetov ali interes tistih, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem.

Cveto Zaplotnik

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je v sodelovanju z Združenjem predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije, agrarnimi skupnostmi in strokovnjaki izdalo zbornik z naslovom Slovenske srenje kot

izročilo in priložnost. Pri pisanju zbornika je sodelovalo 110 avtorjev, ki opisujejo razvoj agrarnih skupnosti od nastanka po letu 1848, podržavljenja po drugi svetovni vojni in vrnitve njihovega premoženja v samostojni Sloveniji do danes, ko se pri upravljanju in

gospodarjenju s premoženjem srečujejo s številnimi problemi.

Od nacionalizacije do denacionalizacije

Kot v zborniku ugotavlja mag. Vesna Ravnik Koprivec, so agrarne skupnosti ena najstarejših oblik lastnine. Vse imajo nekaj skupnega: skupna načela delovanja plemenske ureditve in skupno lastnino. Večina je formalno nastala po letu 1848, kljub pritiskom oblasti na srenje in skupno lastnino ter na delitev skupne zemlje so se ohranile do danes. Oblast jih je po drugi svetovni vojni podržavila in upravljanje najprej zaupala občinam, nato pa kmetijskim in gozdogospodarskim organizacijam ter kmetijskim zemljiškim skupnostim. Samostojna Slovenija je krivice popravila in s sprejetjem zakona o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic omogočila ponovno organiziranje agrarnih skupnosti in vrnitev premoženja v zasebno last. Prvotna zakonodajna ideja, da bi jim odvzeto premoženje vrnili kot pravnim osebam, je propadla. Namesto vračila enoviti skupnosti je bilo uzakonjeno vračilo nekdanjim članom v obliki lastninske pravice več oseb na isti stvari.

Ribenska in Grofova planina v osrčju Jelovice

Več kot šeststo agrarnih skupnosti

»Po zemljiški odvezi pred dobrimi 170 leti so nekatere površine ostale nerazdeljene, planinski ali vaški pašniki za potrebo paše blizu vasi in gozdovi za skupno uporabo ter tudi neobdelan svet so prešli v skupno upravljanje vaščanov. Pravica uživanja solastniškega premoženja ali premoženja v skupni lastnini je bila vezana na kmetijo in se je prenašala ob menjavi gospodarja kmetije in skupaj s kmetijo iz roda v rod,« nastanek agrarnih skupnosti opisuje Gašper Cerar

iz Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije in poudarja: »Namen solastniških ali skupnolastniških agrarnih skupnosti je že stoletja enak: skupno obdelovanje kmetij-

premoženja in pravic ponovno zaživel nekaj več kot šeststo. Največja koncentracija teh skupnosti je na območju upravnih enot Tolmin, Radovljica, Jesenice, Sežana in

Agrarne skupnosti se med seboj razlikujejo po tem, ali je njihovo premoženje solastnina ali skupna lastnina članov.

skih in gozdnih površin, ki so manj primerne za opravljanje kmetijske ali gozdarske dejavnosti.«

Pred podržavljenjem po koncu druge svetovne vojne je bilo v Sloveniji več kot tisoč agrarnih skupnosti, v samostojni Sloveniji jih je na podlagi zakona o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega

Postojna, največje med njimi gospodarijo z nekaj tisoč hektarji zemljišč. Ker imajo v lasti manj kot štiri odstotke zemljišč v Sloveniji, je njihova ekonomska moč pogosto spregledana, a so pomembna skupnost na podeželju, še zlasti pri gospodarjenju s kmetijskimi zemljišči in gozdovi na hribovskih in gorskih območjih. Pomembna

Knjiga Slovenske srenje kot izročilo in priložnost

Hausmart!

VRHUNSKA OKNA, VRATA, SENČILA, PROTIVLOMNA IN ALU VHODNA VRATA

MODRA ŠTEVILKA
080 8774

Ob naročilu oken:
**MONTAŽA
BREZPLAČNO**

**samo
15. decembra.**

Izkoristite brezplačno izmero!

Velika izbira! Več na www.hausmart.si

Izberite kvaliteto
po akcijskih cenah!

Hausmart d.o.o., Škofja Loka

Sveti Duh 139, 4220 Škofja Loka, Tel.: 04 231 59 95, Gsm: 030 390 942, E: info@hausmart.si

PE Nova Gorica, Razstavni salon

Cesta 25. Junija 2C, 5000 Nova Gorica, Tel.: 05 994 15 86, Gsm: 030 645 300, E: novagorica@hausmart.si

SPREAD THE KARAWANKS

Interreg SLOVENIJA - AVSTRILIJA SLOWENIEN - ÖSTERREICH

Literarische Touren entlang der Karawanken
Literarne pohodniške poti v Karavankah

Skenirajte in odkrijte
Scannen und entdecken

»Namen solastniških ali skupnolastniških agrarnih skupnosti je že stoletja enak: skupno obdelovanje kmetijskih in gozdnih površin, ki so manj primerne za opravljanje kmetijske ali gozdarske dejavnosti.«

je tudi njihova vloga pri ohranjanju slovenstva, saj imajo večino zemljišč ob meji z Avstrijo, Hrvaško, Italijo in Madžarsko.

Različni interesi otežujejo odločanje

Delovanje agrarnih skupnosti urejata dva zakona – leta 1994 sprejeti zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic ter zakon o agrarnih skupnostih iz leta 2015. Iz tega izhaja tudi dvojnost delovanja

skupnosti. Pa ne le to. »Člani agrarnih skupnosti, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, želijo ohraniti skupne površine, zagotavljati dobre pogoje za pašo, ustrezen dostop do skupnih površin, nasprotno pa drugi, ki se s kmetovanjem ne ukvarjajo, v skupnem ali solastniškem premoženju vidijo zgolj priložnost za zaslužek,« opozarja Gašper Cerar.

Podobne težave imajo tudi na avstrijskem Koroškem, kjer deluje 1715 agrarnih skupnosti, ki gospodarijo s pri-

Karavank. Omenimo le nekatere. Posebnost Agrarne skupnosti Rateče - Planica je v tem, da upravlja okrog 1600 hektarjev zemljišč na območju dveh držav – Slovenije in Italije, njen velik problem pa je v tem, da je nekdanja lastniško enotno premoženje »razbito« na tri različne lastniške režime, zaradi katerih tudi prihaja do sporov med člani. Agrarna skupnost Dovje - Mojstrana je ena največjih v državi, doslej ji je bilo vrnjenih 5396 hektarjev zemljišč, ima 97 članov

Najpomembnejša kmetijska dejavnost agrarnih skupnosti je paša živine.

Na Planini Pungrat na južnem pobočju Košute v Karavankah

agrarnih skupnosti – nekatere delujejo še po starem zakonu, druge so svoje poslovanje že prilagodile novemu. Damijan Pobega, predsednik Združenja predstavnikov agrarnih skupnosti Slovenije, in generalni sekretar združenja Egon Rebec poleg tega omenjata še nekatere druge probleme: delovanje agrarnih skupnosti, ki v vseh postopkih nimajo statusa pravne osebe, otežujejo tudi nereseni postopki dedovanja, nenotna sodna praksa ter dolgotrajnost upravnih in sodnih postopkov, problem je tudi lastništvo občin in države v premoženju agrarnih

bližno 138 tisoč hektarji zemljišč. Kot navaja Friedrich Walter Merlin, je v agrarnih skupnostih zaradi strukturnih sprememb v kmetijstvu vedno več sporov. Člani velikokrat nimajo več enotnih interesov, zato je odločanje na sestankih skupnosti oteženo. V takšnih razmerah na Koroškem spodbujajo agrarne skupnosti, da odkupijo delež, ki je na voljo. To jim priznajo kot ukrep komasacije.

Agrarne skupnosti vzdolž Karavank

Agrarne skupnosti pomembno zaznamujejo gospodarsko življenje vzdolž

fizičnih oseb, članici pa sta tudi Župnija Dovje in Občina Kranjska Gora. Agrarna skupnost Planina pod Golico ima devetdeset hektarjev skupnih površin, med njimi tudi pašnike na Golici ter dve koči, eno za pastirja in drugo za člane. V skupnosti, ki šteje 25 članov, so hitro rešili vse dedne postopke. Agrarna skupnost Javorniški Rovt - Slovenski Javornik šteje 32 članov in ima v lasti sedemdeset hektarjev srenjskih zemljišč, glavni del predstavlja planina Pusti rovt. »Če so bili pred podržavljenjem upravičeni posestniki srenjskih zemljišč samo kmetje, so sedaj lastniki, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, v manjšini,« ugotavlja Peter Razinger in dodaja: »Verjetno se bo

v prihodnosti v agrarni skupnosti povečal interes po prodaji lastniških deležev.«

Zemljišča Agrarne skupnosti Potoki so zaradi svoje lege na razglednem kraju pod Vajnežem in Potoškim Stolom primerna za razvoj turistične ponudbe. V agrarni skupnosti so v preteklosti o tem že razmišljali, vendar so idejo opustili zaradi pomanjkanja denarja in kadra. V Agrarni skupnosti Poljšica, ki šteje 42 članov in ima v lasti 75 hektarjev zemljišč, o prihodnosti Anton Poklukar razmišlja takole: prva možnost je, da agrarna skupnost deluje tako, kot sedaj, kar pa ob upadanju živine vodi v nezadovanje; druga možnost, ki jo daje bližina Bleda, je

povezava s turizmom; tretja pomeni ukinitve agrarne skupnosti z odprodajo zemljišč. Agrarna skupnost Ribenska in Grofova planina leži v osrčju Jelovice. Jožef Smole opozarja, da dediči, ki ne opravljajo kmetijske dejavnosti, deleže prodajajo najboljšim ponudnikom, pri tem pa prehajajo v roke lastnikov, ki nimajo interesa po skupni paši. V Agrarni skupnosti Planina Pungrat, ki upravlja istoimensko planino na južnem pobočju Košute, ugotavljajo, da odkar dobivajo od države subvencije, veliko lažje upravljajo planino kot nekdanj, ko subvencij ni bilo. Subvencije porabljajo za vzdrževanje pašnih površin, objektov in naprav ter za plačilo pastirja.

MEGALES
Dekup - posek, spravilo in prevoz lesa
Štrahinj 87 - Naklo,
tel.: 04 / 25 75 440 - gsm: 051 / 354 358
info@megales.si - www.megales.si

- Odkupujemo hlodovino in celulozni les
- Opravljamo celovite sanacije gozdov
- Odkupujemo sečne ostankne in les za biomaso
- Izvajamo posek in spravilo lesa
- Gojitvena dela
- Gradnja in rekonstrukcije gozdnih prometnic
- Ugodne cene in dobri plačilni pogoji

Megales - vaš partner pri odkupu, poseku in prevozu lesa.

ZOBNA ORDINACIJA KLINIKE DR. FABJAN ŠENČUR

Ordinacija za odrasle in otroke

BREZPLAČEN PRVI PREGLED

Za več informacij in naročanje na pregled pokličite: 051 489 055 ali 051 357 200 ali nam pišite na zobna@fabjan.si

GOVORIMO TUDI NEMŠKO IN ANGLEŠKO

RAZSTAVA

Karavanke in tihotapci

Do konca januarja prihodnje leto bo v novi pasaži Slovenskega prosvetnega društva Zarja v Železni Kapli na ogled dvojezična razstava o tihotapljenju čez Karavanke, od najbolj enostavnega do drznega in smrtno nevarnega.

Jože Košnjek

Ko je pred leti predsednik Slovenskega prosvetnega društva Zarja iz Železne Kaple Vili Ošina hodil po odmaknjenih zaselkih in kmetijah ob meji med Slovenijo in Avstrijo, je bil med obiskom Ložekarjeve domačije nad Solčavo navdušen nad zgodbami o tihotapcih, ki so v tem delu Karavank tihotapili čez mejo najrazličnejše blago. Etnologinja in kustosinja Irena Destovnik, sodelavki Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, je predlagal, naj o tej temi pripravi razstavo. Irena Destovnik se je lotila dela in v petek, 5. novembra, je bila vključena v deželni projekt CarinthiJA 2020 ob praznovanju stote obletnice plebiscita, odprta. Čast odpreti razstavo je dobila županja Občine Železna Kapla - Bela Eli-

grafskih arhivih nekaterih časnikov in povabila k sodelovanju Center Rinka - Zavod za turizem in trajnostni razvoj Solčavskega, Kulturno in umetniško društvo Jezerško in Tržiški muzej.

Nove meje, novi zakoni

Razstava je nov pogled na razgibano zgodovino tega območja, na katerem so se meje stalno spreminjale in vplivale na obnašanje ljudi, ki so hoteli to dejstvo izkoristiti v svoj prid, čeprav ne vselej na zakonit način. Do leta 1918 je bilo celotno območje del avstro-ogrske monarhije. Med letoma 1918 in 1929 je bilo območje, z izjemo večjega dela Koroške, ki je bila del prve avstrijske republike, del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, potem pa do začetka vojne del Kraljevi-

pa je bil nadzor meje naloga policije in carinikov.

Iznajdljivost tihotapcev

»Kljub omejitvam, kontrolam in zagroženim kaznim so si obmejni prebivalci vedno znali priskrbeti blago, ki so ga potrebovali za svoje vsakdanje potrebe, redkeje pa tudi za zaslužek. Tako imenovani šmuglarji ali švercarji so v svojih okoljih zaradi iznajdljivosti pri preličenju mejnih kontrolorjev veljali za nekakšne junake. Zgodbe o njih so se prenašale iz roda v rod in se ohranile do današnjih dni,« je povedala na odprtju razstave Irena Destovnik. »V vsakem obdobju se je prenašalo čez mejo kaj drugega. Med obema svetovnima vojnoma so tihotapili blago, nad katerim je imela monopol država, najpogosteje saharin, vžigalnike in kamenčke zanje, papir za zvižanje cigaret in podobno. Med povojnim pomanjkanjem so čez mejne prehode tihotapili hrano, tehnične predmete in gradbeni material, v prvi polovici osemdesetih let pa zaradi varčevalne politike jugoslovanske države, ki je omejevala odhode v tujino, iznos denarja in vnos tujih dobrin, kavo, čokolado, banane, margarino, zabavno elektroniko, fotografske aparate in računalnike.

Pri skrivanju blaga pred cariniki na uradnih mejnih prehodih so bili ljudje izvirni. Prepovedano blago so skrivali pod obleko (celo na najbolj intimnih delih telesa, op. a.), v manj vidnih in težje dosegljivih delih avtobusov in osebnih vozil, pod sedeži, v notranjem delu vrat ali pod karoserijo vozila.«

Nevarna »zelena meja«

Veliko zanimivejše in bolj tvegano je bilo tihotapljenje čez tako imenovano zeleno mejo na težje dostopnih in zato domnevno redkeje nadzorovanih delih meje. Irena Destovnik so pripovedovali, da so se Solčavani čez mejni prehod Holmec odpeljali v Avstrijo, tam kupili stvari in jih skrili na skrivnih mestih ob meji ali pri sorodnikih, potem pa so se po isti poti uradno vrnili domov. Po blago so potem po skrivnih poteh prihajali z nahrbtniki ali koši ali pa so ga na dogovorjeno mesto, najpogosteje na Pastirkovem vrhu, prinesli sorodniki ali znanci s Koroške strani. Za srečanja so se dogovarjali s

Wili Ošina, predsednik Slovenskega prosvetnega društva Zarja Železna Kapla, in Irena Destovnik, avtorica razstave o tihotapljenju v Karavankah / Foto: Jože Košnjek

Jugoslovanska graničarja s psom med obhodom meje / Foto: arhiv Zgodovinskega muzeja Celje

sabeth Lobnik, med gosti pa je bil tudi Igor Puckner, vodja oddelka za umetnost in kulturo dežele Koroške.

Avtorica Irena Destovnik se je med zbiranjem gradiva za razstavo v Železni Kapli, Kortah, Solčavi, Tržiču, Lomu pod Storžičem in na Jezerskem pogovarjala z 38 ljudmi, obiskala nekatere tihotapske točke, prebrala nekaj knjig, brskala po

ne Srbov, Hrvatov in Slovencev. Med letoma 1945 in 1991 je bilo to območje del Jugoslavije, od leta 1991 naprej pa del Republike Slovenije. Do začetka druge svetovne vojne so mejo varovali finančni stražniki, cariniki, orožniki in graničarji, po letu 1945 so ostali graničarji, miličniki in cariniki, po letu 1991 do leta 2007, ko je postala Slovenija del schengenskega območja,

Spominska plošča na zidu cerkve svetega Ožbolta na Jezerskem spominja, da sta bila leta 1936 na Pečovniku ubita brata Franc in Janez Meglič iz Loma pod Storžičem. / Foto: Irena Destovnik

Marsikdo od nas se spominja prihoda na jugoslovansko mejo, ko nas je carinik vprašal, ali imamo »kaj za prijavit'«, in ko smo se odločali, kaj prijavit in kaj skriti. Pred tem pa smo morda že uro ali več čakali v koloni, ki je pogosto segala do tedaj zelo znane in že nekaj let zaprte gostilne Malle v Brodeh. Posnetek Naceta Bizilja iz leta 1976 je z mejnega prehoda Ljubelj. / Foto: arhiv Muzeja novejšje zgodovine Ljubljana

pismi. Napisanemu datumu ali uri so zaradi varnosti dodali nekaj dni ali ur ... Iz Avstrije v Jugoslavijo so najpogosteje tihotapili kmetijsko orodje, elektromotorje, agregate, obračalnike, elektromaterial, avtomobilske rezervne dele in drugo tehnično blago,

ki so ga, če se je dalo, razstavili. Na avstrijsko stran pa so na enak način »švercali« moko, slanino, vino in žganje.

Na kranjsko stran so pred drugo svetovno vojno take tihotapske poti potekale čez Roblekovo planino, na tržiško stran pa čez Dolgo njivo.

Med tistimi, ki jim je po najnevarnejših in najbolj previsnih poteh uspelo prepovedano blago prenesti čez mejo, so bili tudi alpinisti. V svoje nahrbtnike ali »krošnj« so skrili marsikaj, zlasti tehnično blago in športno opremo.

»Med pripravo razstave nisem poslušala le duhovitih zgodb, ampak tudi nekaj žalostnih, ko se je skrivna pot čez mejo končala s smrtjo ali zaporom, še posebej po drugi svetovni vojni. Kaznovani so bili tudi tisti, ki so pomagali. Domačin iz Solčave me je opozoril na kamnito obeležje v Logarski dolini, ki je bilo pred kratkim postavljeno v spomin na 24 in 20 let stara fanta, ki sta po vsej verjetnosti leta 1952 padla med poskusom ilegalnega prečkanja meje. Druga zgodba pripoveduje o bratih Francu in Janezu Megliču, starih 19 in 20 let, iz Loma, ki so ju leta 1936 na Pečovniku ustrelili graničarji,« je ugotovila Irena Destovnik.

JAKOB KNAFLIČ

Župnik in ustanovitelj posojilnice

Med Gorenjci, ki so s svojim delom pustili velik pečat na Koroškem, je tudi Jakob Knaflič, župnik in ustanovitelj posojilnice v Ločah ob Baškem jezeru. Njegovo zgodbo nam je predstavil Jakobov pranečak Franci Knaflič.

Simon Šubic

»O župniku Jakobu Knafliču se do raziskave v letu 2020 v domačem okolju na Bledu praktično ni vedelo nič,« pravi Jakobov pranečak Franci Knaflič, ki je raziskal in popisal zgodovino družine Knaflič v knjigi Predniki družine Knaflič na Bledu. Podatke je črpal iz naslednjih virov: Gorenjske družine v 18. stoletju (Tone Krampač, Lovro Šturm, Celjska Mohorjeva družba), dr. Matej Pavlič, župnik v Gorjah (e-zapis) in Personalna mapa – dosje Jakob Knaflič (Škofijski arhiv Celovec, prevod Janez Erat).

Družina Knaflič je bila prvič omenjena v javnem popisu gorenjskih družin, ki ga je v 18. stoletju izvedla cesa-

Knaflič je bil rojen leta 1691. Družina Knafličevih je žive-la v takratni blejski vasi Auritz oz. kasneje v Zagoricah. Bili so kmetje – podložniki, svoje dajatve so oddajali na Blejski otok. Naslednji rodovi Knafličev so živeli na Selu, Mlinem in tudi ostalih vaseh v okolici Bleda,« pripovedu-je Franci Knaflič.

Najstarejši otrok

Veni izmed družin prednikov, na kmetiji pr' Novak na Selu 22 (danes Selo pri Bledu), je bil rojen Jakob Knaflič, ki je končal Semenišče v Celovcu ter svoje poslanstvo opravljal na Koroškem. Njegova starša Jakob Knaflič in Marija Torkar sta se poročila 12. maja 1839 na Bledu. Ker je bil Jakob v tem času gozdni delavec na blejskem gospodstvu, sta se nastanila v hiši v Spodnjih Gorjah 58, ki je bila namenjena gozdnim delavcem in njihovim družinam. Jakob, ki se je rodil 26. aprila 1841, je bil njun tretji otrok po vrsti in njun najstarejši živeči otrok, saj sta dvojčka, ki sta se rodila leto pred njim, umrla takoj po rojstvu. Družina se je po najmanj dveh letih bivanja v gozdni hiši v Spodnjih Gorjah preselila na Marijin dom, na kmetijo pr' Novak na Selu. Na kmetiji se je rodilo še šest otrok.

Šolska leta

Jakob je osnovno šolo obiskoval na Bledu, ki je v tistem času delovala v okviru Župnije Bled. S Sela se je poslovil, ko je odšel v gimnazijo. Po opravljeni maturi leta 1864 se je odločil, da nadaljuje šolanje za duhovnika na Knezoškofijskem

semenišču v Celovcu, za kar je moral pridobiti tudi izpis iz Ljubljanske nadškofije in premestitev v Krško škofijo, ki ga je 10. oktobra 1864 odobril ljubljanski škof Bartholomaeus Widmer (Jernej Vidmar). »K prošnji za vpis je moral med drugim priložiti tudi potrdilo o uspešnem cepljenju proti virusu govejih koz in tudi dokazila

Bekštanjska posojilnica v Ločah je bila ustanovljena 14. februarja 1886 in je bila po posojilnicah v Šentjakobu v Rožu ter v Slovenjem Plajberku tretja v vrsti slovenskih posojilnic na Koroškem in prva v občini Bekštanj.

o težkih okoliščinah oz. revščini njegovih staršev, katerim je bilo izredno težko plačati visoke stroške študija,« opisuje Franci Knaflič.

Seminar na Knezoškofijskem semenišču je kot 24-letni mož začel jeseni leta 1864 in ga uspešno zaključil, 16. julija 1868 pa je bil posvečen v duhovnika. Cerkevno službo je 24. oktobra 1868 nastopil v Šentjurju na Zilji (Sankt Georgen im Gailtal), kjer je bil kurat. Od 16. decembra 1868 do 1. maja 1878 je bil kaplan v Šentjakobu v Rožu pri župniku Francu Treiberju iz Bač, avtorju himne koroških Slovencev N'mav čriaz izaro.

Župnik v Ločah

Ko je Jakob 18. novembra 1878 postal župnik v farni cerkvi sv. Urha v Ločah, je v faro pripeljal tudi idejo o slovenskem denarnem zavodu.

Pred prihodom v Loče je namreč sodeloval s šentjakobskim župnikom Francem Treiberjem in Valentinom Janežičem, ki sta bila med glavnimi pobudniki ustanovitve slovenske posojilnice v Šentjakobu v letu 1872. »Zamisel o posojilnicah in hranilnicah so Slovenci prevzeli po Čehih. Kot kaže, pa je za ustanavljanje posojil-

nic nemalokrat primanjkovalo znanja in poguma. Ker kmetje v številnih primerih niso razpolagali s potrebnim znanjem in izkušnjami, so na pomoč poklicali župnike in kaplane. Podobno je bilo tudi v Ločah,« je pojasnil Franci Knaflič. O ustanovitvi posojilnice v Ločah je izvedel po naključju, ko je med raziskovanjem zgodovine svojega prastrica na Koroškem spoznal mag. Simona Triesniga, ki je ustanovitev posojilnice že pred tem natančno opisal v prispevku *Leto 1886 – mejnik v zgodovini Slovencev v trški občini Bekštanj*, je razložil sogovornik. Isti vir je uporabljen tudi v tem prispevku.

Tretja slovenska posojilnica

Bekštanjska posojilnica v Ločah je bila ustanovljena 14. februarja 1886 in je bila po posojilnicah v Šentjakobu v Rožu ter v Slovenjem Plajberku tretja v vrsti slovenskih posojilnic na Koroškem in prva v občini Bekštanj. Ustanovljena je bila kot »Bekštanjska posojilnica v Ločah, registrovana zadruška z omejeno zavezo«. Sedež je imela pri Pložu (danes gostilna Pirker) v Ločah, kasneje je delovala tudi v župnišču v Ločah. Župniku Knafliču je pri vodenju posojilnice stal ob strani domači posestnik Janez Gailer, po domače Pložev sin.

Posojilnica je bila članica Zveze slovenskih posojilnic v Celju in nato Zadružne zveze v Ljubljani. Po plebiscitu je bila do 30-ih let del Zveze koroških slovenskih zadrug. Obratovala je ob nedeljah po maši. V zapisniku občnega zboru s

Na temeljih te hiše je stala rojstna – gozdna hiša Jakoba Knafliča v Spodnjih Gorjah 58 (danes Spodnje Gorje 162). / Foto: Franci Knaflič

Potrdilo o zadružnem deležu v Bekštanjski posojilnici v Ločah s podpisom ravnatelja posojilnice Jakoba Knafliča

23. februarja 1890 beremo, da je posojilnica konec leta 1889 štela 284 zadružnikov, ob ustanovitvi pa 136.

Predhodnica Raiffeisen banke v občini

»Bekštanjska posojilnica v Ločah je prvi denarni zavod v trški občini Bekštanj. Še danes Raiffeisen banka v občini, Raiffeisenbank Finkestein – Faaker See, obhaja svoje jubileje po datumu ustanovitve slovenske banke v Ločah. Medtem ko se je banka do 80-ih let prejšnjega stoletja

pri obhajanju jubilejev še izogibala dejstvu slovenskih korenin, se je to danes spremenilo. Tudi v kroniki trške občine Bekštanj iz leta 2005 se razvoj bančništva opisuje z upoštevanjem slovenskih denarnih zavodov v občini,« je povedal Franci Knaflič.

Župnik v Ločah do smrti

Jakob je bil župnik v Ločah do konca svojega življenja. Umrl je 23. novembra 1913, pokopali pa so ga 26. novembra 1913 na pokopališču ob cerkvi sv. Urha v Ločah.

Nagrobni spomenik župniku Jakobu Knafliču na pokopališču ob cerkvi sv. Urha v Ločah / Foto: Franci Knaflič

rica Marija Terezija. »Popis je zajel prebivalce v letu 1754 in se je v ljubljanski škofiji najprej izvedel prav v blejski župniji. Najstarejši popisani Jakobov prednik Matthaeus

Loče leta 1912, ko je bil Jakob Knaflič še župnik v farni cerkvi sv. Urha

FILM O KLAMMERJU

Sanjski dan smukaškega kralja

Dvaindvajsetletni koroški smučar Franz Klammer iz Mooswalda nad Beljakom je 5. februarja leta 1976 z zmago v olimpijskem smuku v Innsbrucku obnorel Avstrijo in navdušil smučarski svet. O njej in njenih okoliščinah pripoveduje film z naslovom *Klammer – Chasing The Line* (Klammer – V iskanju idealne linije), ki so ga oktobra prikazali v Zürichu in Beljaku.

Jože Košnjek

Petega februarja leta 1976 so bile ulice avstrijskih mest in vasi prazne. Življenje se je ustavilo. Na devetih zimskih olimpijskih igrah v Innsbrucku je bil namreč na sporedu smuk in na startu ljubljene avstrijskega alpskega smučanja Franz Klammer, ki je od leta 1973 naprej nihal zmago za zmago. Mnogi so že obupavali, ker je moral na start šele s številko 15, za vsemi najhujšimi tekmeči. Samo Franz Klammer je mislil drugače in je bil prepričan, da bo uresničil svoje sanje in sanje javnosti in medijev. Pričakovanje in obnem breme sta bila še hujša, saj je bil mladi Franz nosilec

avstrijske zastave na odprtju iger. Ker ga je tradicionalni rumeno-črni dres utesnjeval, je izbral svojega – rumenega. Bil je prepričan, da bo zmagal. Mladenič iz Mooswalda je namreč le redko klonil pod bremenom odgovornosti. Vozil je drzno, na vso moč, še posebej v drugem delu proge. Na trenutke je bil tako blizu varovalne ograje, da je slišal krike občinstva. Na cilju je ob pogledu na semafor in sredi evforije šestdeset tisoč gledalcev ugotovil, da je zmagal. Svojega največjega tekmeca Švicarja Bernharda Russija je prehitel za 33 stotink sekunde! Po tri kilometre dolgi progi je drvel s povprečno hitrostjo 102,8 kilometra na uro! Tretji je bil Italijan, prav tako sloviti

smučar Herbert Plank. Bernhard Russi je po olimpijski tekmi dejal, da je Klammer enostavno ni mogel izgubiti. On jo je, v zameno pa je dobil iskrenega prijatelja. Prijateljstvo dveh kraljev smuka traja še danes.

Ta februarski dan v Innsbrucku, ki je po letu 1964 že drugič gostil zimske olimpijske igre – prebivalci Denverja v Združenih državah Amerike so bili na referendumu proti organizaciji – je eden od najznamenitjših in najrazburljivejših v smučarski zgodovini Avstrije in še posebej Franza Klammerja.

Film o Evi in Franzu

V letih po olimpijskem slavlju je bilo kar nekaj predlogov, da bi o Franzu Klammerju, olimpijski zmagi in dogodkih pred in po njej posneli film. Zakonca Eva in Franz, ki živi na Dunaju in sta poročena že 42 let, z nobenim scenarijem nista bila zadovoljna. Zadnji je bil sprejet. Film, dolg 114 minut, je posnel režiser Andreas Schmied z Dunaja, vlogi Franza in soproge Eve pa sta odigrala 25-letni Korošec iz Št. Vida na Glini Julian Waldner in enako stara dunajska igralka Valerie Huber. Film, ki pripoveduje zgodbo o ljubezni med mladim smučarjem Franzem in dekletom Evo ter o fantastični Klammerjevi zmagi v Innsbrucku, je stal dobrih šest milijonov evrov.

Koroška premiera v Beljaku

Za koroško premiero filma 26. oktobra – prva predstavitev je bila nekaj dni prej

Franz Klammer s soprogo Evo / Foto: Jože Košnjek

Franz Klammer, rojen leta 1953, je na tekmi svetovnega pokala v smuku zmagal decembra leta 1973. Potem je do leta 1985 nanizal še 24 smukaških zmag in eno kombinacijsko. Dobil je štiri kitzbühelske in tri wengenske smuke. V sezoni 1974/1975 je zmagal na osmih od devetih smukov.

na filmskem festivalu v Zürichu v Švici – so izbrali pravi kraj: Villach oziroma Beljak. Legendarni Franz je bil rojen le štirideset kilometrov stran na kmetiji v vasi Mooswald, kar je posebnost, saj največ avstrijskih smučarskih asov prihaja iz Tirolske. Kraj dogodka, beljaški Cineplexx, je bil zunaj in znotraj urejen v znamenju velikega

slavja, tudi z rdečo preprogo, po kateri so prihajali gostje, in celo s snegom, ki so ga za to priložnost pripeljali s koroških gora. Za to priložnost so povabili v Beljak najvišje predstavnike dežele Koroške z glavarjem dr. Petrom Kaiserjem in partnerko Uli Wehr na čelu, športne funkcionarje in ljudi z javne scene, še posebno pa Klam-

ki mu je Franz Klammer stal ob strani v času osebnih kriz. Sam sem užival, ko sem lahko v malo starejši izvedbi videl smučarske ase, ki sem jih občudoval v časih njihovih tekmovalnih let: Wernerja Grissmanna, Fritza Strobla, Stephana Eberhartera, Michaela Walchhoferja, Hansa Enna, Markusa Wasmeierja, Alexandro Meissnitzer,

S smučanjem se je ukvarjal tudi Franzev brat Klaus. Kot 16-letni fant je na enem od smukov grdo padel in postal invalid. Franz je zaradi bratove nesreče in nesreč drugih smučarjev ustanovil fundacijo za pomoč športnikom invalidom.

Franz Klammer z igralcem Julianom Waldnerjem, filmskim smukaškim asom / Foto: Jože Košnjek

merjeve sopotnike in tekmece na belih strminah. Osrednjo osebnost dogodka sta s svojim obiskom počastila nekdanji eden najboljših teniških igralcev ne svetu Nemeč Boris Becker z novo spremljevalko Lilian de Carvalho Monteiro in nemška kolesarska legenda Jan Ulrich,

nesmrtno Annemarie Moser-Pröll, Italijana Gustava Thönija in Švicarja Russija, Klammerjevega tekmeca in prijatelja. Škoda, da v Beljak ni bilo nikogar od naših smučarjev, zlasti Bojana Križaja, ki se je s Franzem pogosto srečeval na blejskem igrišču za golf.

Klammerjev smukaški tekmeč in prijatelj Werner Grissman z družino. »Kakšen prijatelj, če mi nikdar ni pustil zmagati ...« je v šali povedal Grissman. / Foto: Jože Košnjek

Ko so mladega Klammerja po eni od zmag vprašali, kam bo šel po tekmi, je odgovoril, da domov, kjer ga čaka oče z vilami, da bosta razmetala gnoj.

Oblačila in oprema za snemanje filma o Klammerju: levo znameniti rumeni dres s številko 15 in semafor z zmagovalnim časom smuka / Foto: Jože Košnjek